

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Poznań, dnia 23 września 2022 r.

Poz. 6675

UCHWAŁA NR XLVIII/298/2022 RADY MIEJSKIEJ W GOLINIE

z dnia 20 września 2022 r.

w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Golina na lata 2022 - 2025

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022 r. poz. 559 ze zm.) oraz art. 87 ust. 1, 2, 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. z 2022 r. poz. 840), po uzyskaniu pozytywnej opinii Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Miejska w Golinie uchwala, co następuje:

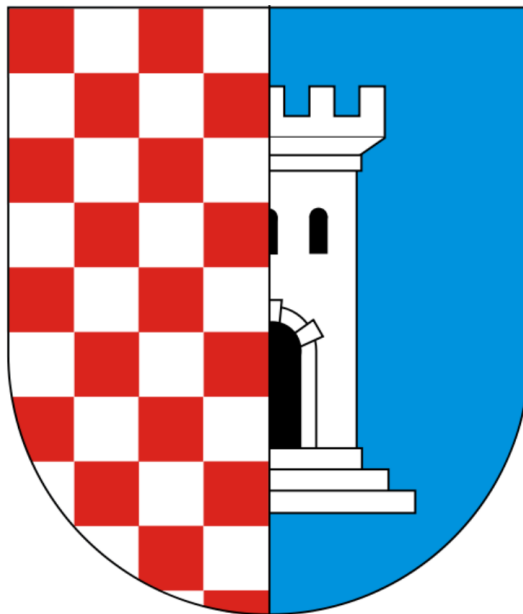
§ 1. Przyjmuje się „Program Opieki nad Zabytkami Gminy Golina na lata 2022 - 2025” w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Gminy Golina.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodniczący
Rady Miejskiej
(-) Wojciech Wojdyński

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY GOLINA
NA LATA 2022 - 2025**

GOLINA 2022

SPIS TREŚCI.....	str.
Wstęp.....	4
1. Położenie i krótka charakterystyka gminy.....	5
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	9
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	10
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	11
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	17
5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	17
5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030.....	17
5.1.2. Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030.....	18
5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	19
5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.....	20
5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego	20
5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego	21
5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego.....	23
6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	24
6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestrów zabytków.....	24
6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.....	25
6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	27
6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe).....	28
6.5. Zabytki archeologiczne.....	28
6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	29
6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej.....	29
6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.....	29
6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	33
7. Dziedzictwo niematerialne.....	35

8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.....	37
8.1. Uwarunkowania wynikające ze <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy</i>	37
8.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.....	39
8.3. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.....	42
8.4. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.....	42
9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków.....	43
10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie.....	46
11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	48
11.1. Gminna ewidencja zabytków.....	48
11.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków.....	48
11.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.....	49
11.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.....	51
11.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.	51
12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	54
13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	55
14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	56

Wstęp

Dziedzictwo kulturowe to ważny czynnik życia i działalności każdego człowieka. Stanowi ono dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, jak również dorobek naszych czasów. Zawiera w sobie wszystkie skutki środowiskowe wynikające z interakcji pomiędzy ludźmi a otoczeniem na przestrzeni dziejów. Dziedzictwo kulturowe jest narodowym dobrem i stanowić winno istotny fragment działalności społeczeństwa obywatelskiego. Jako dzieło człowieka ma charakter uniwersalny lub lokalny. W jednym i drugim przypadku jest predysponowane do odegrania zasadniczej roli w polityce regionalnej państwa oraz działalności samorządowych regionów i subregionów. Muszą one uznać potrzebę ochrony historycznych wartości regionów oraz pielęgnowanie tradycji lokalnych za podstawowy warunek tożsamości społecznej. Dziedzictwo bowiem tworzy i rozwija poczucie narodowej tożsamości i bezpośredniego związku człowieka z krajem, regionem, miejscowością. Dziedzictwo kulturowe jest podstawowym warunkiem trwania społeczności lokalnych, a zarazem stanowi atrakcyjny produkt rynkowy i czynnik rozwoju gospodarczego. Zmieniająca się rzeczywistość społeczna i ekonomiczna oraz wolny rynek gospodarczy stwarzają poważne niebezpieczeństwo dla wszystkich składników dziedzictwa kulturowego. Zatem konieczne jest znalezienie kompromisu pomiędzy kanonami ochrony, a wymogami życia i prawami ekonomii, mając na uwadze, że mieszkańcy gminy są spadkobiercami i depozytariuszami ukształtowanego w długim procesie historycznym dorobku kulturowego poprzednich pokoleń. Należy więc pamiętać, że dziedzictwo kulturowe podlega ochronie i powinno być obejmowane jak najszerszymi formami zabezpieczeń, gdyż właśnie w oparciu o elementy własnego dziedzictwa jednostka identyfikuje się z daną społecznością, jej wartościami i celami, może aktywnie się w niej rozwijać. Wobec tego niezwykle ważne jest rozumienie dziedzictwa i traktowanie dziedzictwa jako wartości nadrzędnej, ponadczasowej, niezależnej od tego, kto był jej twórcą, właścicielem czy opiekunem.

Ochronę zabytków definiuje się jako ogół działań mających na celu zapewnienie zabytkom: trwania *dum mundus durat* (jak długo będzie istniał świat); uczestnictwa w kształtowaniu świadomości indywidualnej i społecznej; wypełniania roli składnika współkształtującego środowisko człowieka. Zabytki są bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia, a ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem w ważnym interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki.

Ochrona dziedzictwa kulturowego gminy Golina związana jest z jego interpretacją oraz efektywnym zarządzaniem jego zasobami zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju. Dziedzictwo bowiem, jako wspólne dobro i czynnik prorozwojowy, ma służyć współczesnym i przyszłym pokoleniom. Konstytucyjny obowiązek ochrony dziedzictwa kulturowego spoczywa na administracji państwa, na samorządzie terytorialnym, na właścicielach lub użytkownikach zasobów

oraz na wszystkich uczestnikach procesów społecznych, edukacyjnych, artystycznych, naukowych czy gospodarczych. Dziedzictwo kulturowe gminy jest jej wartością, która zauważona i odpowiednio wyekspozowana w strategiach i planach, może zostać wykorzystana w procesach rozwoju regionalnego.

Program opieki nad zabytkami gminy Golina na lata 2022-2025 jest programem dotyczącym realizacji zadań publicznych w zakresie ochrony i kształtowania dziedzictwa kulturowego gminy, określa jego zasoby i podstawowe kierunki działań dla zachowania i poprawy jego stanu zachowania oraz wskazuje prawne uwarunkowania jego ochrony, służąc także szeroko pojętej współpracy między poszczególnymi podmiotami odpowiedzialnymi za obiekty zabytkowe.

Niniejszy dokument jest aktualizacją *Programu opieki nad zabytkami gminy Golina na lata 2018-2021* przyjętego Uchwałą Nr L/281/2018 Rady Miejskiej w Golinie z dnia 22 marca 2018 r.

1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina Golina administracyjnie należy do województwa wielkopolskiego. Położona jest w jego wschodniej części, w odległości ok. 90 km od Poznania, na skraju Pojezierza Kujawskiego i Doliny Konińskiej. Posiada status gminy miejsko-wiejskiej, głównie o rolniczym charakterze. Stanowi jedną z czternastu gmin tworzących powiat koniński, zajmując 6,3 % powierzchni w jego środkowo-zachodniej części. Stolicą gminy jest jej największy ośrodek osadniczy z ok. 4 500 mieszkańcami, położone w centrum gminy miasto Golina o średniowiecznym rodowodzie, rozlokowane przy dawnym trakcie handlowym z Konina do Słupcy – obecnie drodze krajowej nr 92, w odległości ok. 8 km na zachód od siedziby powiatu, miasta Konina. W latach 1975–1998 gmina była położona w ówczesnym województwie konińskim.

Obszar gminy zajmuje powierzchnię nieco ponad 99 km². Użytki rolne pochłaniają 73,8% jej powierzchni, a tereny leśne tylko 7,7 %. Znaczna powierzchnia gminy objęta jest ochroną przyrodniczą: niewielka część południowo-zachodnia wchodzi w skład Pyzdrskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, w tym Nadwarciańskiego Parku Krajobrazowego, a tereny na północy obejmuje Powidzko-Bieniszewski Park Krajobrazowy, leżące w obrębie europejskiej sieci obszarów chronionych Natura 2000. Dolina rzeki Warta należy do obszaru specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 ”Dolina środkowej Warty”.

Gmina zamieszkiwana jest przez 12 154 mieszkańców (dane GUS za 2021 r.), co stanowi 9,4 % ludności powiatu. Gęstość zaludnienia wynosi 122 os./km². Na strukturę osadniczą składają się: miasto Golina z wydzielonymi Głodowo, Golina-Kolonia, Kawnice, Kraśnica, Kolno, Lubiecz, Myślubórz, Przyjma, Radolina, Rosocha, Splawie, Sługocinek, Węglew, obejmujących 26 miejscowości.

Gmina Golina graniczy z sześcioma gminami należącymi administracyjnie do dwóch powiatów:

- od południa – z gminą Rzgów, powiat koniński,
- od południowego wschodu - z gminą Stare Miasto, pow. koniński,

- od wschodu - z miastem Konin,
- od północnego wschodu – z gminą Kazimierz Biskupi, pow. koniński,
- od północnego zachodu - z gminą Słupca, pow. słupecki,
- od zachodu - z gminą Łądek, pow. słupecki.

Jednostki osadnicze gminy łączy sieć dróg: gminnych i powiatowych oraz wojewódzka nr 467, a także krajowa nr 92. Przez teren gminy przebiega międzynarodowa trasa kolejowa E-20 Paryż - Berlin – Warszawa - Moskwa, w części południowej gminę przecina fragment międzynarodowego korytarza transportowego E-30 łączącego Berlin z Moskwą, autostrada A 2 ze zjazdem w miejscowości Sługocinek.

Według regionalizacji fizycznogeograficznej tereny gminy położone są w makroregionie Niziny Południowowielkopolskiej, mezoregionie Doliny Konińskiej, w obrębie dwóch regionów geomorfologicznych: Wysoczyzny Gnieźnieńskiej i Pradoliny Warszawsko-Berlińskiej. Pradolina obejmuje południową część gminy i stanowi terasę zalewową z licznymi starorzeczami, terasę wydmy oraz pagórki wydmy. Wysoczyzna Gnieźnieńska zajmuje środkową i północną część gminy, składa się z kilku subregionów o zróżnicowanej rzeźbie terenu, ukształtowanej podczas zlodowacenia bałtyckiego. Gmina leży w obrębie zlewni rzeki Warty, przepływającej wzdłuż południowej granicy gminy. Największym powierzchniowym zbiornikiem wodnym jest malownicze, rynnowe jezioro Głodowskie, leżące na granicy gmin: Golina i Kazimierz Biskupi.

Gmina posiada udokumentowane złoża surowców naturalnych, do których należą: złożo węgla brunatnego – w północnej części gminy, złożo kruszywa naturalnego (żwir) – Golina, Głodowo, Rosocha, a także złożo torfów – Brzeźniak, Kawnice, Golina. Złoża te nie są eksploatowane.

Badania archeologiczne i pozyskane artefakty potwierdzają, iż tereny gminy były miejscem osadnictwa od czasów prehistorycznych, a ich rozwój przestrzenny nierozzerwalnie związany był ze środowiskiem naturalnym i ukształtowaniem terenu, koncentrując się wzdłuż doliny rzeki Warty. Intensyfikacja osadnictwa nastąpiła w czasach średniowiecza i nowożytnym. Dokumenty źródłowe dotycząca terenów gminy pochodzą z 1288 r. Osada Myślubórz była wtedy wzmiankowana jako własność cystersów z Łądu, natomiast pierwsze zapiski o Golinie (Golyna) pochodzą z XIV wieku. Władysław Łokietek nadał w 1330 roku dziedzicowi Janowi przywilej lokacyjny dla miasta, a Kazimierz Wielki zatwierdził ten przywilej w 1362 roku. Pierwszymi znanymi właścicielami Golicy byli Leszczycy z Ostrowa nad Gopłem. Pochodzący z tego rodu Stanisław Kiwała, sędzia kujawski, był założycielem miasta lokowanego na prawie średzkim z licznymi przywilejami m.in. organizacji targu i jarmarków. Po Leszczycach miasto i przynależne do niego majątki wiejskie przejęli Rawicze. Jako właściciele wspomniani są też Golińscy, którzy byli fundatorami tutejszej parafii; najstarsza informacja o proboszczu Henryku z Golicy pochodzi z 1366 roku, a na początku XVII w. miasto należało do rodu Żychlińskich. Postępujący rozwój miasta leżącego przy ówczesnym trakcie handlowym z Konina do Słupcy sprawił, iż w XVI wieku w mieście funkcjonowało już około 20 rzemieślników. Rozwój Golicy został poważnie zakłócony groźnym pożarem w 1611 roku,

a później zniszczeniami po potopie szwedzkim. W 1767 r. w dolinie Warty została założona osada olęderska. Osadnikami była ludność pochodząca z Niderlandów i Niemiec, stąd pozostały nazwy Mysliborskie i Węglewskie Holendry. Do rozbiorów Golina była w województwie kaliskim. W 1793 roku dostała się pod zabór pruski. W latach 1807-15 znajdowała się w granicach Księstwa Warszawskiego, a po roku 1815 w Królestwie Polskim, w zaborze rosyjskim. Rozbiory wpłynęły negatywnie na rozwój miasta. Mimo przyrostu mieszkańców z 1032 osób w 1827 roku do 1800 obywateli w roku 1902, miasto straciło swoją pozycję. Represje po upadku Powstania Styczniowego w 1863 r. spowodowały, że w 1870 roku decyzją władz carskich Golinę pozbawiono praw miejskich, które przywrócono dopiero w 1921 r. Rolniczy charakter terenu przyczynił się do rozwoju przetwórstwa. Funkcjonowały już wtedy: garbarnia, olejarnia, młyn, browar i gorzelnia. W czasie I wojny światowej tereny te znalazły się pod okupacją cesarskich Niemiec. Po odzyskaniu niepodległości, w okresie II Rzeczypospolitej zanotowano rekordowy wzrost ludności - do 3200 mieszkańców w 1939 roku, wśród której znaczną grupę stanowiła społeczność żydowska. Podczas II wojny światowej Golina została włączona do Okręgu Rzeszy „Kraj Warty”. Szerzyły się aresztowania, egzekucje, terror, wywózki do obozów koncentracyjnych, wysiedlenia. Podczas hitlerowskiej okupacji życie straciło wielu mieszkańców gminy, w tym liczna społeczność żydowska. Po wyzwoleniu w styczniu 1945 r. spod okupacji hitlerowskiej rozpoczął się nowy etap przemian społeczno-gospodarczych w realiach 2 poł. XX w. i początku XXI w., a podejmowane obecnie działania podnoszą atrakcyjność gminy dla mieszkańców, turystów i inwestorów.

Warto dodać, iż tereny gminy związane są z biografią znanych osób, np.:

- Z Radoliny pochodził Piotr Wysz Radoliński herbu Leszczyc (ur. ok. 1354 r. w Radolinie, zm. 30 września 1414 r. w Poznaniu) – prawnik, teolog, współpracownik Władysława Jagiełły, biskup krakowski od 1392 r. i pierwszy kanclerz odnowionego w 1400 r. Uniwersytetu Krakowskiego, a od 1412 r. biskup poznański.
- W Golinie urodził się ok. 1545 r. Błażej Bazyli Goliński (Goliński) – polski poeta humanistyczny, kanonik krakowski, profesor, rektor Akademii Krakowskiej w latach 1617-1618 i 1622-1623. Zmarł 5 czerwca 1625 r. w Krakowie, pozostawiając Akademii zapisaną w testamencie sporą bibliotekę teologiczną i filologiczną.
- W Sługocinie urodził się ok. 1363 r. Mikołaj Peyser z Pyzdr - filozof i teolog, profesor i od 1406 r. rektor Akademii Krakowskiej, twórca statutów tej uczelni, zmarły w kwietniu 1424 r. w Poznaniu lub Sandomierzu.
- Z Goliną związany jest ppor. Walenty Orchowski, ur. 9.02.1902 r. - organizator podziemnego ruchu oporu w czasie II wojny światowej, założyciel i komendant Związku Walki Zbrojnej w Golinie i zastępca komendanta w Kazimierzu Biskupim, aresztowany przez gestapo i zamordowany w Inowrocławiu w 1942 r. W Golinie w 1987 r. nazwano jedną z ulic nazwiskiem bohatera.
- Golina jest miejscem urodzenia Andrzeja Rajewskiego (ur. 4 lipca 1938 r. w Golinie,

zm. 1 października 1994 r. w Warszawie) – socjolog, nauczyciel, działacz polityczny - ideolog Stronnictwa Demokratycznego, dyrektor generalny w Ministerstwie Kultury i Sztuki (1981–1985). Będąc urzędnikiem MKiS uzyskał fundusze na przebudowę rynku, budowę pomnika Kazimierza Wielkiego w Golinie oraz muzeum w Słupcy.

- W Golinie urodził się 28 marca 1867 r. Zygmunt Zakrzewski h. Wyskota – archeolog, doktor filozofii i inżynier chemii, profesor numizmatyki wczesnośredniowiecznej na Uniwersytecie Poznańskim i Uniwersytecie Jagiellońskim, W latach 1914–1917 był posłem do parlamentu pruskiego, w którym bronił sprawy polskiej. Piastował, w okresie dwudziestolecia międzywojennego, urząd konserwatora zabytków przedhistorycznych na okręg Wielkopolski i Pomorza. Zmarł 11 marca 1951 r. w Krakowie.
- Z Przyjmą związany jest Tadeusz Nowicki (1915-1974) - nauczyciel, żołnierz Armii "Poznań" gen. Kutrzeby, w 1939 r. walczył w bitwie nad Bzurą. Po przegranej bitwie został aresztowany przez Niemców. Uciekł z niemieckiego transportu i przedostał się do Generalnej Guberni. Walczył w Batalionach Chłopskich, a następnie w Armii Krajowej na Lubelszczyźnie, w rejonie Chełma. Był komendantem obwodu AK. aresztowany w grudniu 1944 r., skazany na karę śmierci, którą zamieniono na 15 lat więzienia, a w 1954 r. zwolniony w wyniku amnestii.

O przeszłości i dawnych wydarzeniach historycznych tych ziem świadczą liczne miejsca pamięci i pomniki, które wpisane są nie tylko w świadomość lokalnej społeczności, ale także w krajobraz kulturowy. Należą do nich m. in.:

- ✓ W Golinie, na Placu Kazimierza Wielkiego usytuowano obelisk poświęcony "Tym, co za Polskę życie oddali".
- ✓ Dla upamiętnienia nadania praw miejskich Golinie przez króla Kazimierza Wielkiego, w 650 rocznicę narodzin miasta jego centralny plac został nazwany imieniem króla i ulokowano na nim pomnik króla Kazimierza Wielkiego.
- ✓ W Golinie, na placu przed Szkołą Podstawową im. Juliusza Słowackiego, znajduje się obelisk z tablicą upamiętniającą por. Michała Kobylińskiego – ur. 16 września 1890 r. w Zagórowie, uczestnika I wojny światowej, wojny polsko-bolszewickiej i kampanii wrześniowej 1939 r.; od 1924 r. nauczyciela i od 1927 r. kierownika Powszechnej Szkoły w Golinie do roku 1939, zamordowany i pochowany w Katyniu w kwietniu 1940 r. W 2007 r. awansowany pośmiertnie na stopień kapitana. Tutaj odbywają się też gminne obchody ku pamięci Ofiar Zbrodni Katyńskiej, a ostatnio przed obeliskiem złożono urnę z ziemią pobraną w lasach katyńskich.
- ✓ W Kawnicach stoi pomnik z tablicą pamiątkową „Ku czci poległych i zasłużonych Ziemi Kawnickiej”, ufundowany przez OSP Kawnice, oraz „Dąb Wolności” posadzony z okazji uczczenia 25 lat wolnej Polski.

- ✓ W Przyjmie, przy budynku Szkoły Podstawowej im. Marii Skłodowskiej -Curie olbrzymi głaz z odkrywki „Józwin” z granitową tablicą upamiętnia postać noblistki i patronki szkoły.

W krajobrazie kulturowym gminy występują w wielu miejscowościach małe obiekty kultowe – kapliczki, figury i krzyże przydrożne, mocno splecione z polską kulturą i obyczajowością, świadczące nie tylko o religijności mieszkańców tego terenu, ale i o bogactwie tutejszej kultury ludowej. Spotkać też można, zanikające już w pejzażu wiejskim, historyczne budownictwo drewniane stanowiące najbardziej rodzimy element dziedzictwa architektonicznego: domy drewniane w Węglewskich Holendrach i Kawnicach, wiatrak paltrak w Kawnicach.

Specyficzną kategorią miejsc tworzących krajobraz kulturowy są cmentarze, które są świadectwem wielokulturowości tych ziem: katolickie w miejscowościach Golina, Myślubórz i Kawnice; ewangelicko-augsburskie w miejscowościach Rosocha Kolonia i Węglewskie Holendry oraz cmentarz żydowski w Golinie, zniszczony w czasie wojny przez hitlerowskiego okupanta.

Wykształcony na przestrzeni wieków dorobek kultury materialnej, którego zasoby przetrwały w gminie Golina do czasów obecnych, również dziedzictwo niematerialne – tradycja, obrzędy, muzyka ludowa, postaci i zdarzenia historyczne - są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania nowych propozycji turystycznych, promocyjnych i generujących wzmacnianie lokalnych więzi społecznych.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Golina na lata 2022-2025* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022, poz. 559 ze zm.).

Zgodnie z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 840.), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
- c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
- d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22 ust. 4),
- e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32 ust.1 pkt 3 i ust. 2),
- f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33 ust. 1 i 2),
- g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71 ust. 1 i 2)
- h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81),
- i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust.1).
- j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87 ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5, art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 840)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Użyte w art. 3 ustawy określenia oznaczają:

- 1) zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- 3) zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- 4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;

- 9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;
- 15) otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,

- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchomości, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchomości będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, działami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

1) wpis do rejestru zabytków,

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,

2) uznanie za pomnik historii,

3) utworzenie parku kulturowego,

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zgodnie z art. 36 ust. 1, pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- 5) prowadzenie badań archeologicznych;
- 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- 10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16 b i 16 c ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust.1;
- 11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa można prowadzić prace konserwatorskie i restauratorskie oraz badania konserwatorskie na podstawie pozwolenia wydanego przez ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego.

Tryb wydawania pozwoleń na prace przy zabytkach określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r., poz. 81).

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022 r., poz. 559 ze zm.)

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2021, poz. 1973 ze zm.)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2021 r., poz. 1098 ze zm.)

Zgodnie z art. 83 a ust. 1 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki konserwator zabytków.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 503)

Zapisy ustawy określają, iż podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego należy uwzględnić obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustawa nakłada na samorządy obowiązek zawiadomienia konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studium i planów zagospodarowania przestrzennego, uwzględnienia wniosków konserwatorskich oraz uzgodnienia dokumentów.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tj. Dz. U. z 2021 r., poz. 1899)

Ustawa określa, w art. 13 ust 4, iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 13 ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. Nr z 2021 r., poz. 2351 ze zm.)

Art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należyłym stanie technicznym i estetycznym,

nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art. 30 ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni od dnia doręczenia; niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

Art. 67 ust. 1. 2-4.

Jeżeli nieużytkowany lub niewykończony obiekt budowlany nie nadaje się do remontu, odbudowy lub wykończenia, organ nadzoru budowlanego wydaje decyzję nakazującą właścicielowi lub zarządcy rozbiórkę tego obiektu. Przepisu tego nie stosuje się do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków. W stosunku do obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru zabytków, a objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, decyzję o rozbiórce organ nadzoru budowlanego wydaje po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się za uzgodnienie.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2021 r., poz. 401 ze zm.)

Na podstawie art. 7 ust.1 pkt 6 grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, zwolnione są od podatku od nieruchomości.

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030

Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 przyjęta została Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r.

W dokumencie wskazano konieczność pełniejszego wykorzystania wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego. Głównym celem *Strategii* jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Cel główny realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, z których cel 2. „Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich” zawiera działania ukierunkowane na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału kultury i zasobów dziedzictwa narodowego na rzecz utrwalania wzorców i kompetencji sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego. W ramach tego celu wyróżniono m.in. następujące priorytety:

- 1) ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2) digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Fundamentalnym warunkiem umożliwiającym aktywne uczestnictwo w kulturze jest dostępność szeroko rozumianego dziedzictwa. Z jednej strony, dziedzictwo to wymaga odpowiedniej ochrony i zachowania, z drugiej zaś stanowi potencjał, który należy efektywnie wykorzystać na potrzeby budowania kapitału społecznego, poczucia tożsamości i wspólnoty, a także wzrostu ekonomicznego. Jednym z kluczowych zadań państwa w tym obszarze jest zatem dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków. W tym celu realizowany będzie projekt strategiczny pn. *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*”. Głównym celem dokumentu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Dwa spośród trzech celów szczegółowych mają wpływ na poziom kapitału społecznego w Polsce. Są to:

- Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego,
- Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa.

Jednym z priorytetowych działań w omawianym obszarze będzie wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii. Realizowane będą inicjatywy polegające na inwestycjach w zakresie ochrony i zachowania Pomników Historii oraz rozwoju i promocji związanej z nimi oferty turystycznej. Istotne znaczenie wśród krajowych zabytków odgrywają również obiekty o charakterze sakralnym, które cechuje wysoki poziom artystyczny oraz ponadprzeciętne wartości historyczne i naukowe. Projekt strategiczny pn. *Rozwój turystyki kulturowej* obejmie następujące działania dotyczące zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii:

- Dofinansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach znajdujących się w najgorszym stanie zachowania.

W przypadku szlaków kulturowych inwestycje obejmujące kilka lub kilkanaście zabytków znacząco wpłyną na waloryzację krajobrazu kulturowego, eksponując jego unikalne cechy. Elementem przedsięwzięć z tego obszaru będą również prace remontowe i porządkujące najbliższe otoczenie zabytków, co stanowi istotę planowanego programu wsparcia dla szlaków kulturowych.

- Dofinansowanie projektów wspierających proces upowszechniania i udostępniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami.

Celem tego rodzaju przedsięwzięć będzie zwiększenie zaangażowania społeczności lokalnych w opiekę nad zabytkami i równoległe – wzmocnienie poczucia tożsamości oraz więzi lokalnych składających się na kapitał społeczny.

Wsparcie obejmie podmioty zarządzające szlakami kulturowymi i Pomnikami Historii, które podejmą współpracę z lokalnymi organizacjami pozarządowymi oraz samorządami.

Projekt strategiczny pn. *Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej* ma na celu realizację działań związanych z szeroko pojętą cyfryzacją i udostępnianiem zasobów dziedzictwa kulturowego. Zakres projektu obejmie m.in. następujące działania:

- 1) kontynuacja procesu digitalizacji wszystkich rodzajów zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów muzealnych, archiwalnych, audiowizualnych, bibliotecznych i zabytkowych w państwowych instytucjach kultury i archiwach;
- 2) systemowe udostępnianie zdigitalizowanych zasobów dziedzictwa kulturowego przez budowę centralnych punktów dostępu do zasobów kultury, nauki i administracji.

5.1.2. Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030

Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 przyjęta została Uchwałą Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r. Głównym celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Szczególny nacisk położono na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, gdyż decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Dokument uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony dziedzictwa kulturowego wymieniono:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary o znaczeniu przyrodniczym i kulturowym poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenów o niższym reżimie ochronnym,
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich,

- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonej zabudowy.

5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 przyjęty został Uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.

W *Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022* dokonano ewaluacji Krajowego Programu na lata 2014-2017. Sprawozdanie końcowe z oceny realizacji wybranych elementów Programu zostało zamieszczone na stronie internetowej Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pod adresem: www.kultura.gov.pl.

Na podstawie wyników ewaluacji i doświadczeń towarzyszących realizacji Programu na lata 2014-2017, przy przygotowywaniu Programu na lata 2019-2022 położono szczególnie nacisk na zmiany w warstwie:

- 1) poprawy struktury zarządzania, monitoringu i ewaluacji Programu,
- 2) wyraźnego powiązania wskaźników realizacji Programu z konkretnymi zadaniami, zaplanowanymi jako elementy realizacji kierunków działania i celów szczegółowych.

W przyjętym dokumencie określony został cel główny, jakim jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Celowi głównemu przyporządkowano trzy cele szczegółowe oraz kierunki działania i zadania:

1. Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

1.1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym:

- szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami,
- budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym,
- merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach,
- konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

1.2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym:

- wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich,
- ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich,
- wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego,
- powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

2. Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

2.1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami:

- upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

2.2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego:

- podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

3. Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

3.1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości:

- kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami,

- tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3.2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami:

- program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku

Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku przyjęta została przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr XVI/287/2020 z dnia 27 stycznia 2020 r.

Wśród kluczowych wyzwań dla Wielkopolski wymieniono „Przeciwdziałanie dezintegracji społecznej i utracie regionalnej tożsamości, rozwijanie kapitału społecznego i kulturowego”. Samorząd Województwa przyjął następującą wizję rozwoju województwa wielkopolskiego: „Wielkopolska w 2030 roku to region przodujący w kraju, liczący się w Europie i szanujący jej uniwersalne wartości, świadomy swojego dziedzictwa przyrodniczego i cywilizacyjnego, spójny, zrównoważony i dostępny terytorialnie, otwarty na nowe idee i ludzi, silny nowoczesną gospodarką, aspiracjami i wiedzą swoich mieszkańców, zapewniający im bardzo dobre warunki życia, pracy i wypoczynku na całym obszarze województwa.”

Istotę działań samorządu regionalnego i podstawowe funkcje do spełnienia precyzuje jego misja: „Samorząd Województwa umacnia krajową i europejską pozycję Wielkopolski, rozwija jej potencjał społeczny i gospodarczy, podnosi poziom życia mieszkańców oraz dba o środowisko przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych i przyszłych pokoleń w myśl zasad zrównoważonego rozwoju.”

Wyróżniono cztery cele strategiczne, a w ich obrębie jedenaście celów operacyjnych, które realizowane będą przez kierunki interwencji. Dla celu „Rozwój kapitału społecznego i kulturowego regionu” kluczowym kierunkiem interwencji będzie wzmacnianie potencjału kulturowego i infrastruktury kultury. Dla zachowania tradycji i tożsamości kulturowej mieszkańców, odbudowy i utrzymania materialnego dorobku kultury i dziedzictwa regionu, atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej województwa niezbędne jest wsparcie inwestycji w obszarze kultury. Spośród identyfikowanych w tym zakresie potrzeb wymieniono rozwój wielkopolskich instytucji kultury oraz rozwój i promocję produktów turystyki kulturowej ze szczególnym uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania uchwalony przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr V/70/19 z dnia 25 marca 2019 r.

W rozdz. II. „Synteza uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego województwa”, pkt. 3.3. „Dziedzictwo kulturowe” przedstawiono krótką historię osadnictwa, najcenniejsze obszary i obiekty nieruchome, zabytki archeologiczne, obszary o wysokich wartościach kulturowych, obiekty kultu religijnego, miejsca pamięci narodowej, elementy dziedzictwa niematerialnego, szlaki kulturowe.

W rozdz. IV. „Cele polityki przestrzennej” określono osiem celów polityki przestrzennej, w tym cel 4. odnoszący się do ochrony dziedzictwa kulturowego „Ochrona potencjału kulturowego i krajobrazu oraz rozwój konkurencyjnych form turystyki i rekreacji”. Dla przyjętych celów polityki przestrzennej określone zostały kierunki zagospodarowania przestrzennego oraz działania służące osiągnięciu docelowej struktury funkcjonalno-przestrzennej.

I. W zakresie wzmacniania tożsamości narodowej i regionalnej:

1] Kształtowanie głównego obszaru kulturotwórczego poprzez m.in.:

- a) wzmacnianie i wdrażanie działań ochronnych dla obiektów związanych ze Szlakiem Piastowskim,
- b) wyznaczanie lokalnych tematycznych tras turystycznych promujących dziedzictwo kulturowe Szlaku Piastowskiego;

2] Zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego poprzez m.in.:

a) ochronę obiektów cennych kulturowo, w tym:

- obejmowanie obiektów wyższymi formami ochrony prawnej,
- realizację nowych wpisów do rejestru i ewidencji zabytków,
- modernizację obiektów zabytkowych,
- tworzenie skansenów oraz przenoszenie do nich najbardziej wartościowych obiektów architektury wiejskiej,

b) ochronę przestrzeni miast i wsi, w tym:

- wyznaczanie obszarów o zachowanych wartościach kulturowych i określanie potrzeb ich odnowy,

- identyfikowanie obszarów zdegradowanych i obejmowanie ich działaniami planistycznymi,
  - działania rewaloryzacyjne zachowujące charakterystyczne dla przestrzeni miejskiej i wiejskiej obszary i obiekty decydujące o ich tożsamości i specyfice miejsca,
- c) ochronę obszarów cennych kulturowo, w tym:
- tworzenie parków kulturowych,
  - wpisanie obszarów cennych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO,
- d) rozwój działalności kulturalnej promującej tradycje, obrzędy, rzemiosło, stroje, muzykę czy tradycyjną kuchnię grup regionalnych;
- 3] Poprawa jakości przestrzeni kulturowej i krajobrazu poprzez m.in.:
- a) w obrębie obszarów zachowania tożsamości miejsca lokalizacji obiektów cennych kulturowo:
- wyznaczenie stref ochrony konserwatorskiej dla obiektów wraz z ich otoczeniem
  - tworzenie stref ochronnych dla obiektów archeologicznych, szczególnie tych o własnej formie krajobrazowej, z określeniem zasad inwestowania,
  - określanie parametrów nowej zabudowy w otoczeniu obiektów cennych kulturowo,
  - określanie miejsc lokalizacji i parametrów małej architektury, ogrodzeń, reklam w otoczeniu obiektów cennych kulturowo,
  - zachowanie lub odtwarzanie historycznych struktur kompozycji urbanistycznej w otoczeniu obiektów i obszarów cennych kulturowo,
  - określenie terenów zachowania istniejących lub odtwarzania historycznie ukształtowanych kompozycji zieleni,
- b) w obrębie obszarów ochrony i zachowania historycznej specyfiki przestrzeni miast i wsi:
- wyznaczenie stref ochrony konserwatorskiej obejmujących cenne kulturowo przestrzenie miast i wsi wraz z ich otoczeniem,
  - wprowadzanie ograniczeń dla nowej zabudowy wynikających z konieczności zachowania historycznych relacji wysokościowych,
  - zachowanie lub odtwarzanie przebiegów głównych historycznych traktów komunikacyjnych z uwzględnieniem charakteru zabudowy w pierzejach,
  - określanie miejsc lokalizacji i parametrów małej architektury, ogrodzeń, reklam,
- c) w obrębie obszarów ochrony i zachowania specyfiki krajobrazu obszarów cennych kulturowo, w tym krajobrazu wiejskiego:
- wyznaczenie stref ochrony krajobrazu obejmujących specyficzne elementy przestrzeni, w tym przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na obiekty charakterystyczne dla specyfiki krajobrazu (obiekty budowlane, obiekty przyrodnicze, obiekty archeologiczne o własnej formie krajobrazowej),
  - zachowanie charakterystycznego rozplanowania jednostek osadniczych,
  - zachowanie historycznych cech zabudowy regionalnej,
  - zachowanie charakterystycznej, historycznej małej architektury, w tym kapliczek i krzyży

przydrożnych,

4] Rozwój instytucjonalnej działalności kulturalnej poprzez m.in.:

- a) podnoszenie jakości usług kulturalnych w istniejących instytucjach kultury, w tym wspieranie nowych inicjatyw promujących dziedzictwo kulturowe,
- b) wspieranie lokalnej działalności kulturalnej tworzonej w oparciu o specyficzne, lokalne zasoby dziedzictwa kulturowego, w tym niematerialnego m.in. poprzez:

- organizację izb pamięci, muzeów,
- wytyczanie lokalnych szlaków turystyki kulturowej,
- tworzenie zespołów ludowych i grup kultywujących obrzędy ludowe i umiejętności związane z wytwarzaniem lub użytkowaniem tradycyjnych instrumentów muzycznych i rękodzieła.

II. W zakresie rozwoju zróżnicowanych form turystyki i rekreacji:

1] Zwiększenie atrakcyjności obszarów wizerunkowych dla rozwoju zróżnicowanych form turystyki poprzez m.in.:

- a) efektywną ochronę, ekspozycję i organizację zasobów kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych,
- b) podnoszenie jakości, innowacyjności i konkurencyjności ofert turystycznych,
- c) poprawę estetyki miast i wsi,
- d) promowanie lokalnej kultury – tradycji i zwyczajów wielkopolskiej wsi,
- e) rozwój preferowanych specjalizacji turystyki kulturowej, krajoznawczej, biznesowej i wypoczynkowej w poszczególnych gminach.

2] Rozwój turystyki kulturowej o znaczeniu międzynarodowym i krajowym.

5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2021-2024 przyjęty został Uchwałą Nr XXXVII/714/21 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 20 grudnia 2021 r.

Głównym celem *Programu* jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami oraz dbałość o materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych oraz przyszłych pokoleń.

W przyjętym dokumencie określono 5 celów szczegółowych, którym przyporządkowano kierunki działań:

Cel szczegółowy 1. Zahamowanie procesów degradacji zabytków, poprawa ich stanu zachowania oraz optymalizacja skuteczności systemu ochrony dziedzictwa materialnego województwa wielkopolskiego
Kierunki działań: podjęcie działań mających na celu poprawę stanu zachowania zabytków, wspieranie ochrony zabytków archeologicznych, popularyzowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych oraz dokumentów strategicznych i planistycznych w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 2. Budowanie tożsamości regionalnej i narodowej oraz świadomości społecznej mieszkańców Wielkopolski w oparciu o wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunki działań: wspieranie programów i projektów edukacyjnych popularyzujących dziedzictwo kulturowe, wspieranie inicjatyw związanych z upamiętnianiem Powstania Wielkopolskiego, popularyzacja i upowszechnianie wiedzy na jego temat.

Cel szczegółowy 3. Włączenie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego w rozwój społeczny, kulturowy i ekonomiczny województwa

Kierunki działań: wsparcie zagospodarowania, adaptacji i wykorzystania zabytków i dziedzictwa niematerialnego na cele kulturalne, turystyczne lub społeczne, wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych, wspieranie dawnych rzemiosł, ginących zawodów i form twórczości charakterystycznych dla województwa.

Cel szczegółowy 4. Rozwijanie przedsięwzięć ułatwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

Kierunki działań: włączanie zabytków w procesy gospodarcze, włączanie cyfryzacji do ochrony i opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 5. Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych

Kierunki działań: udostępnianie obiektów zabytkowych, wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania.

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków

GOLINA

KOŚCIÓŁ FIL. P.W. ŚW. JAKUBA AP., ul. Kościelna, drew., 1765 – 1767 r., 1669 r. kaplica NMP, 1 poł. XIX w. kaplica św. Józefa

Rejestr zabytków Nr A-136/731 z 12.09.1969 r.

ZESPÓŁ DWORSKO-PARKOWY, ul. Parkowa:

a. dwór, mur., 1 poł. XIX w., rozbudowany pocz. XX w.,

Rejestr zabytków Nr A-90/181 z 21.08.1968 r.

b. park, 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-437/179 z 3.04.1990 r.

KAWNICE

PARK DWORSKI, 2 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków Nr A-18/53 z 20.06.1949 r.

MYŚLIBÓRZ

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚW. MATEUSZA AP., mur., pocz. XVI w., 2 poł. XVII w., XVIII w., k. XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-165/1032 z 12.03.1970 r.

CMENTARZ KATOLICKI, 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-496/237 z 23.02.1994 r.

ROSOCHA KOLONIA

CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-505/246 z 9.05.1994 r.

WĘGLEWSKIE HOLENDRY

CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-506/247 z 9.05.1994 r.

6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków

GOLINA

UKŁAD URBANISTYCZNY, XIV - XIX w.

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA FIL. P.W. ŚW. JAKUBA AP., ul. Kościelna:

a. kościół, drewn., 1765 – 1767 r., 1669 r. kaplica NMP, 1 poł. XIX w. kaplica św. Józefa,

b. dzwonnica, drewn., 2 poł. XIX w.,

c. ogrodzenie z bramą, mur.-metal., 2 poł. XIX w.,

d. plebania, ob. dom nr 19, mur., XIX/XX w.

ZESPÓŁ CMENTARZA KATOLICKIEGO, ul. Wolności:

a. cmentarz, 1 poł. XIX w.,

b. ogrodzenie, mur.-metal., 1 poł. XIX w.

CMENTARZ ŻYDOWSKI, ul. 1 Maja, XIX w.

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY, ul. Parkowa:

a. dwór, mur., 1 poł. XIX w., rozbudowany pocz. XX w.,

b. park, 1 poł. XIX w.,

c. ogrodzenie z bramą, mur., 1 poł. XIX w.,

d. czworak nr 6, mur., XIX/XX w.,

e. dom nr 3, mur., ok. 1900 r.,

f. dom nr 4, mur., ok. 1900 r.,

g. gorzelnia nr 1, mur., pocz. XX w.

MAGISTRAT, ob. dom, ul. 1 Maja 1, mur., ok. 1920 r.

SZKOŁA, ul. Wolności 20, mur., 1932 r.

REMIZA STRAŻACKA, pl. Kazimierza Wielkiego 2, mur., pocz. XX w.

pl. Kazimierza Wielkiego

DOM NR 19, mur., ok. 1900 r.

DOM NR 21, mur., ok. 1900 r.

ul. Kościelna

DOM NR 16, glin.- mur., ok. 1900 r.

ul. 1 Maja

DOM NR 3, mur., 1927 r.

DOM NR 30, mur., ok. 1910 r.

DOM NR 44, mur., ok. 1920 r.

DOM NR 53/55, mur., ok. 1915 r.

ul. Mickiewicza

DOM NR 5/7, mur., XIX/XX w.

DOM NR 16, mur., 1920 - 1924 r.

DOM NR 20, mur., ok. 1929 r.

DOM NR 25, mur., ok. 1920 r.

ul. Poniatowskiego

ZESPÓŁ DOMU NR 53:

a. dom, mur, 1919 r.,

b. stodoła, mur., 1919 r.

ul. Słowackiego

DOM NR 20, mur., ok. 1900 r.

ZAKŁAD UTYLIZACJI ODPADÓW, ob. magazyny, ul. 1 Maja 52, 1942-1944 r.

KAWNICE

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. MATKI BOSKIEJ POCIESZENIA:

a. kościół, mur., 1948 - 1951 r.,

b. plebania nr 4, mur., 1948 r.,

c. organistówka nr 2, drewn., 1912 r.,

d. ogrodzenie, mur., 1 poł. XX w.,

e. stajnia, mur., ok. 1908 r.

ZESPÓŁ CMENTARZA KATOLICKIEGO:

a. cmentarz, 2 poł. XIX w.,

b. kapliczka, mur., 1 poł. XIX w.

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. park, 2 poł. XIX w.,

b. brama, mur., 1 poł. XIX w.

ZAJAZD, ob. dom nr 15/17, mur., ok. 1908 r.

WIATRAK PALTRAK, drewn., 2 poł. XIX w.

KOLNO

DOM NR 8, drewn., ok. 1900 r.

KRAŚNICA

KAPLICZKA, mur., ok. 1935 r.

LUBIECZ

DOM NR 13, glin., k. XIX w.

MYŚLIBÓRZ

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MATEUSZA AP.:

- a. kościół, mur., pocz. XVI w., 2 poł. XVII w., XVIII w., k. XIX w.,
- b. dzwonnica, mur., k. XIX w.,
- c. ogrodzenie z bramą, mur., k. XIX w.,
- d. plebania nr 5, mur., 1885 r.,
- e. ogrodzenie plebanii, mur., k. XIX w.

ZESPÓŁ CMENTARZA KATOLICKIEGO:

- a. cmentarz, 1 poł. XIX w.,
- b. ogrodzenie z bramą, mur., 1 poł. XIX w.

RADOLINA

PARK DWORSKI, k. XIX w.

ROSOCHA KOLONIA

CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, 2 poł. XIX w.

SPLAWIE

KAPLICZKA, mur., pocz. XX w.

WĘGLEWSKIE HOLENDRY

CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, 1 poł. XIX w.

KANTORAT, ob. dom nr 3, drewn., 1927 r.

DOM NR 8, drewn., 1866 r.

6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Golina do rejestru zabytków wpisane są trzy zespoły zabytków ruchomych, stanowiące wyposażenie obiektów sakralnych.

Wyposażenie kościoła filialnego p.w. św. Jakuba Ap. w Golinie wpisane zostało do rejestru zabytków pod Nr B-122/68 decyzją z dnia 6 listopada 1998 r. (22 pozycje). W skład wyposażenia wchodzi m.in. ołtarz główny z 1 poł. XVII w. z obrazami i rzeźbami, klasycystyczne ołtarze boczne z 1 poł. XIX w., barokowy ołtarz w kaplicy, rokokowa ambona z 3 ćw. XVIII w., neoklasycystyczna chrzcielnica z 2 poł. XIX w.

W wyposażeniu współczesnego kościoła parafialnego p.w. Matki Bożej Szkaplerznej w Golinie znajduje się 5 zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków pod Nr B-121/67 decyzją z dnia 6 listopada 1998 r. Pochodzą one z zabytkowego kościoła filialnego w Golinie.

Wyposażenie i wystrój kościoła parafialnego p.w. św. Mateusza Ap. w Myśliborzu wpisane zostało do rejestru zabytków pod Nr B-74/20 decyzją z dnia 14 maja 1987 r. (66 pozycji). W skład wyposażenia wchodzi m.in. barokowy ołtarz główny, ołtarze boczne, ambona z 2 poł. XVII w.,

klasycystyczny prospekt organowy, feretrony, krucyfiksy, obrazy, ornaty, naczynia liturgiczne, polichromia sklepienia i ścian z 2 poł. XVII w. Decyzją z dnia 14 maja 1987 r. do rejestru zabytków pod Nr B-75/21 wpisano dwie antaby w kształcie lwich głów.

Do rejestru zabytków wpisane są również najcenniejsze nagrobki na cmentarzach parafialnych w Kawnicach i Myśliborzu:

- 1) Kawnice – grobowiec rodziny Mielęckich z pocz. XX w., dawnych właścicieli ziemskich i grobowiec rodziny Kolutowskich z 2 poł. XIX w. pod Nr B-97/43 decyzją z dnia 22 lutego 1994 r.
- 2) Myślibórz – 6 nagrobków pod Nr B-98/44 decyzją z dnia 25 lutego 1994 r. wśród których na uwagę zasługuje bogato zdobiony żeliwny nagrobek z 1853 r. Ksawerego Wyganowskiego, majora Wojsk Polskich.

6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe)

Na terenie gminy Golina nie występują układy urbanistyczne i ruralistyczne wpisane do rejestru zabytków. Nie utworzono też parków kulturowych. Z obszarowych wpisów do rejestru zabytków wymienić należy zespół dworski w Golinie oraz cmentarze: katolicki w Myśliborzu, ewangelickie w Węglewskich Holendrach i Rososze Kolonii.

6.5. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zgodnie z definicją zastosowaną w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Dziedzictwo archeologiczne jest bogactwem kulturowym pozostawionym nam przez przeszłe pokolenia ludzkości, które zamieszkiwały dawniej naszą planetę. Składają się na nie wszelkie materialne ślady ludzkiej egzystencji pozostawione na ziemi, pod ziemią czy w wodzie. Mogą one mieć postać opuszczonych budowli i ich pozostałości, urządzeń osadniczych (np. palenisk, pieców garncarskich, studni, jam zasobowych), cmentarzysk, pól bitewnych, miejsc kultu i warstw ziemi powstałych w wyniku działalności z wszelkimi przedmiotami z nimi związanymi. Źródła archeologiczne stanowią nieodnawialny depozyt przekazany nam przez przeszłe pokolenia, depozyt, który jesteśmy zobowiązani chronić, mądrze i oszczędnie wykorzystywać i w możliwie jak najmniej uszczuplonym stanie przekazać przyszłym pokoleniom. Zachowanie dziedzictwa archeologicznego jest ważne dla wszystkich: dla naukowców (archeologów), którzy badając je odtwarzają przeszłość;

dla turystów, którzy czerpią wrażenia kontaktu z przeszłością odwiedzając udostępnione do zwiedzania stanowiska archeologiczne; dla młodzieży szkolnej, która zyskuje zrozumienie dziejów ludzkości odwiedzając wystawy muzealne; dla wszystkich, którym dziedzictwo archeologiczne dostarcza odczucia posiadania głębokich korzeni naszej obecnej z dziedzictwa archeologicznego czerpią poczucie swojej tożsamości kulturowej i związku emocjonalnego z danym miejscem lub regionem.

6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Golina nie ma zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej

Na terenie gminy Golina znajduje się jedno stanowisko o własnej formie krajobrazowej. Stanowisko w Myśliborzu to przykład dobrze zachowanego obiektu mieszkalno-obronnego z okresu średniowiecza (dwór na kopcu).

6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.

Obszar gminy Golina został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych: 1. kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badania powierzchniowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Poniżej zaprezentowano tabelkę prezentującą zasoby dziedzictwa archeologicznego z terenu gminy Golina z uwzględnieniem podziału na fakty osadnicze:

Stanowiska archeologiczne	Grodziska, dwory	Cmentarzyska	Osady, ślady osadnicze	Inne	Ogółem
Ilość stanowisk archeologicznych ogółem	1	5	471	0	477
Ilość stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków	0	0	0	0	0

* dane przytoczone za gminną ewidencją zabytków archeologicznych gminy Golina wykonaną w 2020 r.

Obszar gminy leży w obrębie dwóch regionów geomorfologicznych: Wysoczyzny Gnieźnieńskiej i Pradoliny Warszawsko-Berlińskiej. Pradolina ta obejmuje południową część gminy i stanowi taras zalewowy z licznymi starorzeczami i pagórkami wydmyowymi. Wysoczyzna Gnieźnieńska zajmuje północną część Gminy i składa się z następujących subregionów: Równina Słupecka, Pagórki Powidzko-Konińskie, Równina Maliniecka i Równina Kazimierzowska.

Na terenie Gminy występują dwa podstawowe typy gleb:

- 1) pochodzenia wodnego – mady średnie, ciężkie, lekkie, mady ciężkie położone na torfach, gleby torfowe, murszowe, mułowo-bagiennie oraz piaski wydmyowe – przeważają tu łąki i pastwiska
- 2) gleby mineralne pochodzenia lodowcowego – przeważają piaski lekko i średnio gliniaste na podłożu piaszczystym oraz piaski luźne.

Sieć wodna gminy należy do zlewni Warty, która przepływa wzdłuż południowej granicy Gminy. Cały obszar Gminy odwadniają niewielkie, najczęściej bezimienne ciekły, uchodzące do Warty. Na obszarze Gminy brak jest większych powierzchniowych zbiorników wodnych. Jedynym jest Jezioro Głodowskie, leżące na granicy gmin Golina oraz Kazimierz Biskupi.

Stanowiska archeologiczne występują z reguły w pobliżu cieków wodnych lub ich bezpośrednim sąsiedztwie oraz na wyniesieniach terenu. Na interesującym nas obszarze dominuje osadnictwo kultur neolitycznych, kultury łużyckiej i kultury przeworskiej i wczesnego średniowiecza. Najstarszymi śladami osadnictwa na terenie dzisiejszej gminy są obozowiska z okresu mezolitu (środkowa epoka kamienia), których ślady dotrwały do naszych czasów w postaci pojedynczych znalezisk narzędzi krzemianych (mikrolitów) w okolicach miejscowości Bobrowo i Myślubórz.

Od tego czasu obszar ten był nieprzerwanie zasiedlany (osadnictwo grupuje się głównie wzdłuż cieków wodnych, na terenach zajmowanych i dziś przez współczesne wsie), o czym świadczą znaleziska z następnych epok, poczynając od neolitu - młodszej epoki kamienia aż do czasów współczesnych. Neolit przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp.

Wszystkie te nowości na ziemi polskiej przyniosła ludność kultury ceramiki wstęgowej rytej, która dotarła tu z terenów naddunajskich poprzez Bramę Morawską. Ludność ta osiedlała się głównie na terenach o najlepszych glebach, na których uprawiała pszenicę, jęczmień, proso (prawdopodobnie metodami kopieniaczymi, za pomocą kamiennych i rogowych motyk). Ze zwierząt domowych hodowano krowy, owce, kozy i świnie.

W połowie IV tysiąclecia przed naszą erą na obszarze Niżu Europejskiego utworzyła się kultura pucharów lejkowatych. Ludność kultury pucharów lejkowatych zamieszkiwała niewielkie osady, położone na łagodnych stokach wydmyowych wzniesień. Charakterystyczną cechą tej kultury w zakresie obrządku pogrzebowego były monumentalne grobowce megalityczne („kujawskie”)

w postaci długiego (do 130 m), trójkątnego (o podstawie do 15 m) kopca obstawionego wielkimi kamieniami. Pochówki w obudowie kamiennej znajdowały się pod nasypem grobowca. Zagęszczenie stanowisk tej kultury widoczne jest w okolicach Myślborza, Przyjmy i Węglewskich Holendrów.

Prawie równolegle rozwijała się kultura amfor kulistych, będąca kontynuacją kultur wstęgowych i przejmująca wiele cech od kultury pucharów lejkowatych. Dotychczas odnalezione osady tej kultury charakteryzowały się małą ilością domów o konstrukcji słupowej zbudowanych na planie nieregularnego czworokąta. Czasami również w formie ziemianki. Groby ludności kultury amfor kulistych najczęściej występują w formie skrzyń z kamieni, przykrytych ziemnym nasypem. Wewnątrz znajdowano ozdoby, naczynia. Wiele pochówków zawiera również szczątki zwierząt, głównie bydła z obciętymi rogami.

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny w epoce brązu. Docierał on na nasze tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. Wczesna epoka brązu jest na terenie kolskim słabo reprezentowana. Znamy tylko kilka stanowisk z tego okresu na terenie gminy Golina (Węglewskie Holendry pojedyncze znalezisko związane z kulturą iewęską, Bobrowo osada kultury trzcinieckiej).

Wzrost osadnictwa widoczny jest w środkowym i późnym okresie epoki brązu. Zaczęła się wówczas rozwijać na ziemiach polskich kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy. Ludność kultury łużyckiej prowadziła osiadły tryb życia, a system gospodarczy tej kultury, jak się przypuszcza, był wielokierunkowy. Posługiwano się sprzężajnym radłem, a mniejsze pola obrabiano za pomocą motyk rogowych, zboże sprzątało sierpem brązowym. Zmarłych palono na stosie, a ich szczątki składano do popielnic, które zakopywano w ziemi wraz z przystawkami i darami grobowymi. Znacznemu upowszechnieniu uległy wyroby brązowe, zarówno ozdoby, jak i narzędzia, które wytwarzano na miejscu.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się na ziemiach polskich epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne. W pierwszym okresie epoki żelaza (okres halszacki 650-400 p.n.e.) kultura łużycka przeżywa swój największy rozkwit i posiada szerokie kontakty z resztą Europy. Powstają wówczas grody typu Biskupin. Pod koniec okresu okres halszackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbytnim wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Podniesienie się poziomu wód gruntowych, spowodowane zmianami klimatycznymi, wypiera osadników z ich dotychczasowych siedlisk. Osłabione w ten sposób osadnictwo łużyckie jest stopniowo podbijane lub kolonizowane przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską. Trudno jest stwierdzić, czy proces ten miał charakter zbrojnej agresji, czy odbywał się w sposób pokojowy

poprzez asymilację miejscowej ludności i przybyłej z Pomorza nowej grupy osadniczej. Różnice między obydwoma kulturami widoczne są przede wszystkim w formach grobów oraz kształtach i ornamentyce naczyń i przedmiotów metalowych.

Skupiska osadnicze kultury łużyckiej na obszarze gminy liczą kilkadziesiąt punktów, przede wszystkim w okolicach Myśliborza, Bobrowa, Radoliny, Splawia, Przyjmy, Węglewa, Węglewskich Holendrów, Kolna. Znamy również dwa cmentarzyska, z których korzystali mieszkańcy. Odkryto je na gruntach wsi Węglew.

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się żelaza jako podstawowego surowca, ujednolicenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Na terenie ziem polskich wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski 150 p.n.e. – 25 n.e.). Rozwijała się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich (I-IV w. n.e.). Ludność kultury przeworskiej prowadziła osiadły tryb życia, zamieszkując osady otwarte. Podstawę gospodarki stanowiła uprawa roli w połączeniu z hodowlą zwierząt, wśród których dominowało bydło rogate. Rozwijały się również inne gałęzie wytwórczości, szczególnie hutnictwo i kowalstwo, m. in. ze względu na duże zapotrzebowanie na broń i narzędzia. Dość często wytop żelaza i wyrób z nich gotowych przedmiotów odbywał się w pobliżu osad. Charakterystyczny był obrządek pogrzebowy kultury przeworskiej. Całość wyposażenia zmarłego palono wraz ze zwłokami na stosie, a naczynia składane do grobów celowo rozbijano. Ślady osadnictwa z czasów rzymskich (pierwsze wieki naszej ery – kultura przeworska) znajdują się na terenie całej gminy, a zwłaszcza w okolicach miejscowości Myślibórz, Przyjma, Bobrowo, Kraśnica, Radolina i Golina. Natomiast cmentarzyska związane z tym okresem dziejów zlokalizowano w okolicach miejscowości Myślibórz, Kraśnica i Kolno.

Na przełomie IV i V w. n.e. większość obszarów ziem polskich przeżywa głęboki kryzys kulturowy, osadniczy i gospodarczy. Związane jest to prawdopodobnie załamaniem się dotychczasowej sytuacji politycznej Europy w wyniku najazdu Hunów. Najazd ten wywołał masowe przesunięcia ludności zamieszkującej jej środkową część oraz zlikwidował wpływ Cesarstwa Rzymskiego. Rozpoczął się okres wędrowek ludów. Bezpośrednim tego skutkiem było zahamowanie trwającego kilka wieków rozwoju gospodarczego i społecznego na ziemiach polskich.

Począwszy od VI w. n. e. wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Początkowe fazy tego okresu charakteryzują się wyraźnym regresem w zakresie kultury materialnej. Pojawia się nowy system gospodarki żywnościowej – przemienno-ugorowej uprawy zbóż ozimych i jarych. Szeroko stosowana jest sprzężajna obróbka roli. Pojawia się na szeroką skalę proso. W hodowli wzrasta rola świni przy zmniejszeniu stad bydła rogatego i koni. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka. Osady miały niewielkie rozmiary, chaty miały konstrukcję zrębową, wykorzystywano też kwadratowe ziemianki i półziemianki.

Znacznym rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się w wieku VIII. W ciągu IX i X wieku kształtowały się podstawy terytorialne państwa polskiego. Powstały wówczas grody – siedziby

przedstawicieli władzy, ośrodki gospodarcze i zalążki przyszłych miast. Widocznych jest kilka faz powstawania grodów: okres plemienny, kiedy grody skupiają się w Wielkopolsce zachodniej i południowo-zachodniej; następnie w czasie bezpośrednio poprzedzającym okres formowania państwa grody powstają w środkowej i północno-wschodniej Wielkopolsce; sieć grodów rozrasta się następnie przynajmniej w trzech fazach w miarę poszerzania się terytorium państwa piastowskiego. Według ocen archeologów, grodziska te były zamieszkałe przez człowieka od IX do XI wieku, czyli pod koniec wczesnego średniowiecza. Czasy te to okres przedpiastowski i wczesnopiastowski. W okresie przedpiastowskim trwał jeszcze zwyczaj ciałopalenia, ale około X wieku obrządek ten ustąpił miejsca pochówkowi szkieletowemu. Zespoły osadnicze związane z okresem średniowiecza są najliczniej reprezentowanymi na terenie gminy Golina. W tym czasie kształtuje się obecny układ miejscowości, stąd koncentracja osadnictwa średniowiecznego w rejonie większości miejscowości. Na szczególną uwagę zasługują osady w okolicach miejscowości Golina, Myślubórz, Sługocinek i Węglew.

6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne są obiektami szczególnie narażonymi na zniszczenie. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt 3 ustawy z o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Stan zachowania stanowisk archeologicznych na terenie gminy Golina wynika w dużej mierze z konsekwencji współczesnych perturbacji osadniczych, zwłaszcza rozwoju nowego osadnictwa, ale także ze zniszczeń wywołanych przebudową w dawnych czasach.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są przede wszystkim:

- inwestycje budowlane i przemysłowe, zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa i rozbudowa dróg na terenie gminy oraz dróg dojazdowych do pól (budowa chodnika przy drodze gminnej 472012 sołectwo Sławie, przebudowa chodnika przy drodze gminnej 692 sołectwo Kawnice, przebudowa drogi gminnej 472025 sołectwo Rosocha, przebudowa drogi gminnej wraz z odwodnieniem i oświetleniem w miejscowości Kraśnica, budowa dróg gminnych wraz z odwodnieniem w miejscowości Węglew, przebudowa ul. Z. Nałkowskiej, Orchowskiego, Młodzieżowej, Ogrodowej, Górniczej i Olimpijskiej w Golinie).

- rozbudowa sieci wodociągowych i kanalizacyjnych (budowa kanalizacji sanitarnej w miejscowości Węglew-Kraśnica),
- wszelkiego typu eksploatacje zasobów naturalnych (do udokumentowanych złóż surowców należą: złoża żwiru – Golina, Głodowo, Rosocha, złoża torfów – Brzeźniak – Kozarzew - Kawnice, Golina, złożo węgla brunatnego – w północnej części Gminy; z udokumentowanych złóż żadne nie jest eksploatowane).

Istotnym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych jest także działalność rolnicza, a zwłaszcza głęboka orka. Natomiast najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych. Gmina Golina jest gminą typowo rolniczą, ponad 70% jej powierzchni stanowią użytki rolne.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrożają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

Również przebudowa układów urbanistycznych, ruralistycznych i założeń pałacowo-parkowych prowadzi często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółwić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych ujętych w ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego albo w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Kierownika Delegatury w Koninie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu.

7. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne, w rozumieniu Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (ang. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*), której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., odnosi się do współcześnie praktykowanych zjawisk kulturowych przekazywanych z pokolenia na pokolenie. Zaliczają się do nich:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedza o przyrodzie i wszechświecie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Dziedzictwo niematerialne przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody, jest źródłem poczucia świadomości, ciągłości i tożsamości, tworzy też niepowtarzalną aurę danej miejscowości. Zdarzenia, historie z nimi związane, legendy ożywiają mury, pola, lasy i są bardzo ważnym elementem walorów turystycznych. Bywa, że odpowiednio wypromowane stają się zasobami turystycznymi: Niematerialne w swoim charakterze dziedzictwo w ofercie turystycznej najczęściej przedstawiane jest jako imprezy folklorystyczne. Wiele z imprez folklorystycznych obecnych w kalendarium nawiązuje do kalendarium obrzędów chrześcijańskich. Uroczyste msze, procesje, misteria stanowią często bardzo widowiskowy element krajobrazu kulturowego przyciągający ruch turystyczny. Ważnym składnikiem dziedzictwa niematerialnego jest życie codzienne mieszkańców wsi, które także dla potrzeb turystyki znajduje swój wyraz jako walor. Niematerialne dziedzictwo kulturowe jest wielkim dobrem i bogactwem każdego narodu, a także grupy, wspólnoty, jednostki.

Dobłą formą zachowawczą dla tutejszego dziedzictwa kulturowego są działania podejmowane przez Dom Kultury w Golinie, który prowadzi działalność kulturalną, rozrywkową i edukacyjną oraz wspiera gminne stowarzyszenia i nieformalne grupy w ich przedsięwzięciach, a także współorganizuje działania rekreacyjne i promujące gminę. Działają przy nim m.in. zespoły uświetniające imprezy kulturalne na terenie miasta i gminy: Zespół wokalny-instrumentalny, Kapela Podwórkowa „Goliniaki i Kraciaki” oraz Orkiestra Dęta. Dziedzictwo kulturowe upowszechnia też Biblioteka Publiczna w Golinie wraz z Filią w Przyjmie, organizując różnorodne spotkania, projekty np. Kultura łączy pokolenia, Śpiewajęco dla Niepodległej, również wspólnie z działającymi przy niej organizacjami pozarządowymi, w oparciu o Halę Widowiskowo-Sportową.

Depozytariuszami dziedzictwa są także miejscowe koła gospodyń wiejskich. Mimo iż niektóre działały już wcześniej lub działają nadal w innej formie, to zgodnie z obecnymi przepisami w Krajowym Rejestrze KGW zostały zarejestrowane cztery KGW: Kraśnica, Węglew, Lubiecz, Przyjma. Członkinie KGW są animatorkami życia kulturalnego w swoich sołectwach. Promują również lokalne tradycje, rękodzieło i kulinaria wytwarzane tradycyjnymi metodami

w gospodarstwach domowych, w oparciu o regionalne produkty – dania np. z ziemniaków, dyni, ryb, słodkie wypieki, które prezentują podczas różnych lokalnych imprez, międzygminnych festiwali czy konkursów typu "Nasze Kulinarne Dziedzictwo – Smaki Regionów" w Poznaniu, itp.

Do długoletniej tradycji nawiązują działania Ochotniczych Straży Pożarnych. Na terenie gminy Golina funkcjonuje 10 takich jednostek, które zajmują się również szeroko rozumianą działalnością kulturalną i wychowawczą oraz współpracują z lokalnymi stowarzyszeniami i organizacjami.

Na terenie gminy funkcjonuje Muzeum Rzemiosła Artystycznego w Węglewie. Jest to prywatne muzeum etnograficzne, powstałe ponad 10 lat temu z inicjatywy Stowarzyszenia Kulturalnego „Tradycja”. W przeznaczony do tego celu zagrodzie zgromadzono liczne eksponaty związane z rzemiosłem, warsztat tkacki, elementy wystroju wnętrza, książki, i inne zbiory związane z życiem dawnych mieszkańców. Przy muzeum znajduje się park ginących zawodów, który jest poświęcony tematyce nieistniejących i wygasających zawodów. W muzeum organizowane są różne imprezy kulturalne, lekcje muzealne, warsztaty itp. Najważniejszą imprezą jest Międzynarodowy Festiwal Sztuki „Jarmark św. Augustyna”, odbywający się przy Sanktuarium Maryjnym w Kawnicach.

W wielu domach nadal są pielęgnowane tradycje świąteczne, religijne i eksponowane z tym pamiątki, kultywowane stare zwyczaje, szczególnie widoczne w obchodach świąt bożonarodzeniowych i wielkanocnych. Praktykuje się domowe przetwarzanie żywności, używa się tradycyjnych sprzętów, wyrabia się domowe nalewki, praktykuje ziołolecznictwo, starsi rozmawiają zanikającą już gwarą, przekazują legendy, umiejętności, przysłowia, przepisy kulinarne, a lokalni wytwórcy produkują artystyczne wyroby rękodzielnicze.

Widowiskowym elementem krajobrazu kulturowego gminy są uroczyste msze z okazji Święta Plonów, Orszak Trzech Króli, Misteria Wielkanocne oraz procesje Bożego Ciała. Do cyklicznych wydarzeń kulturalnych i rekreacyjnych w gminie należą m.in.: Dni Goliny, Dzień Kobiet, Warsztaty i Kiermasze Świąteczne - wielkanocne i bożonarodzeniowe, Samorządowe Kolędowanie, Golińska Liga Futsalu, piłkarski Memoriał im. Jana Kmieczyńskiego, Turniej Mikołajkowy o Puchar Burmistrza Goliny, Gminne Zawody Sportowo-Pożarnicze, Goliński Rodzinny Rajd Rowerowy, Biegi WARTKO TRAIL, Festiwal Dyni i Ziemniaka, Noc Kupały, spływ kajakowy "Gmina na kajakach", Festiwal Kultury Lokalnej oraz różne uroczystości rocznicowe, jak: Święto Niepodległości, Święto Konstytucji 3 Maja czy z okazji obchodów Dnia Pamięci Ofiar Zbrodni Katyńskiej.

Imprezy te odnoszą się nie tylko do tradycji i lokalnych zwyczajów, są czynnikiem umacniającym tożsamość lokalną. Nie ma bowiem lepszej możliwości budowania tożsamości lokalnej oraz kształtowania emocjonalnych postaw wobec swojej miejscowości i do sprzyjania kreatywności społecznej, niż działań opartych na wartościach jej dziedzictwa kulturowego, które jest dobrą podstawą do tworzenia wizerunku miejscowości. A atrakcyjny wizerunek przyciąga kapitał ludzki i finansowy.

Zachodzące wszędzie zmiany kulturowe, a także ogromny zasięg kultury masowej i postęp cywilizacyjny wpłynęły na dyskredytację dawnych wzorów i modeli życia społeczności lokalnych. Dlatego warto uwzględnić ten temat w scenariuszach organizowanych imprez, ofertach, pokazach itp. Innym, bardzo ważnym elementem ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest prowadzenie na szeroko zakrojoną skalę działań związanych z edukowaniem przede wszystkim młodego pokolenia w zakresie tej tematyki. Dziedzictwo kulturowe akumuluje i przechowuje wielorakie wartości: intelektualne, moralne, społeczne, religijne czy estetyczne. Związek człowieka z dziedzictwem regionu jest wartością, którą należy głównie młodym ludziom uświadamiać, co z pewnością zaowocuje kształtowaniem się w nich poczucia własnej tożsamości, a co za tym idzie, postawą zaangażowania w sprawy związane z codziennym życiem wspólnoty, a także otwarciem się na inne społeczności i kultury.

Wspomnieć należy również o heraldyce samorządowej, gdyż jednym z symboli i cennym elementem dziedzictwa kulturowego Gminy Golina jest herb, którego wizerunek nawiązuje do stosowanego w czasach Królestwa Polskiego. Herb ustanowiony Uchwałą Nr LXII/338/2018 Rady Miejskiej w Golinie z 15 listopada 2018 r. w sprawie Statutu Gminy. Wizerunek herbu stanowi: tarcza dwudzielna w słup (pionowo) w prawym polu szachownica czerwono-srebrna, w polu lewym błękitnym biała połowa baszty z krenelażem, z czarnymi ornamentami – oznaczenie bramy i dwóch okien.

8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

8.1. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest aktem planowania ogólnego. Jest to jedyny obligatoryjny dokument planistyczny opracowywany dla całej gminy w jej granicach administracyjnych. Określa jej perspektywiczną politykę przestrzenną i filozofię rozwoju oraz interesy publiczne, które mają być współrealizowane przez innych uczestników zagospodarowania przestrzennego.

Pierwsza część *Studium*, dotycząca uwarunkowań, to podsumowanie stanu istniejącego w momencie ogłoszenia o przystąpieniu do jego opracowania. Ta część uwzględnia istniejące zagrożenia, wskazuje na dotychczasowe przeznaczenia, zagospodarowania, ład przestrzenny, stan środowiska, przyrodę i krajobraz kulturowy oraz stan dziedzictwa kulturowego.

Druga część *Studium* dotyczy kierunków zagospodarowania przestrzennego, a odnośnie do środowiska kulturowego wskazuje na ewentualne planowane jego przekształcenia oraz na kierunki ochrony. W części *Studium* odnoszącej się do kierunków zagospodarowania przestrzennego, w sposób szczególny uwzględnia się:

- ustalenia *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*,
- ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami,

- metody zapobiegania lub ograniczenia zagrożeń dla zabytków,
- zasady użytkowania zabytków oraz ochronę zabytków wpisanych do rejestru zabytków oraz ich otoczenia oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Golina przyjęte zostało Uchwałą Nr XXVII/139/2004 Rady Miejskiej w Golinie z dnia 29 grudnia 2004 r. ze zmianą dla wybranych terenów, przyjętą Uchwałą Nr XXVI/98/2012 z dnia 30 maja 2012 r.

Studium jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego, co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze i krajobrazowe, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

W rozdz. II. „Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego”, w punkcie 5. „Charakterystyka środowiska kulturowego” przedstawiono zarys historii miasta oraz krótką charakterystykę najcenniejszych zabytków na terenie miasta i gminy: kościoła fil. p.w. św. Jakuba w Golinie, kościoła par. p.w. św. Mateusza w Myśliborzu, kościoła par. p.w. MB Pocieszenia w Kawnicach, zespołu dworsko-parkowego w Golinie.

W rozdziale III „Kierunki zagospodarowania przestrzennego”, punkt 4. poświęcony został w całości ochronie środowiska kulturowego. Podkreślono potrzebę zachowania zabytków architektury, ementarzy, zabytków archeologicznych świadczących o tożsamości regionu, a jednocześnie będących ważnym elementem w promowaniu walorów gminy.

Zasady ochrony konserwatorskiej:

1. Na obszarze strefy ochrony konserwatorskiej układu urbanistycznego Gminy obowiązuje:

- a) historyczne rozplanowanie,
- b) historyczna linia zabudowy,
- c) historyczna parcelacja,
- d) zachowanie zabytkowej zabudowy,
- e) zachowanie zabytkowej zieleni,
- f) zharmonizowanie nowych obiektów (zabudowa uzupełniająca, plombowa) z zabudową zabytkową w zakresie: skali, formy (bryła i artykulacja architektoniczna), materiału, kolorystyki, elementów)
- g) podporządkowanie nowych elementów wyposażenia ulic i placów (mała architektura, reklamy, nawierzchnie, oświetlenie itp.) układowi zabytkowemu.

2. W obrębie strefy ochrony konserwatorskiej zespołów dworsko-parkowych obowiązuje:

- a) historyczna parcelacja (zgodnie z zasadą niepodzielności zespołów),
- b) zachowanie zabytkowej zieleni.
- c) zachowanie zabytkowej zabudowy,
- d) podporządkowanie nowych obiektów układowi zabytkowemu w zakresie: lokalizacji, skali i formy,
- e) użytkowanie nie kolidujące z historyczną funkcją obiektu.

3. Na terenie cmentarzy objętych ochroną konserwatorską obowiązują:

- a) historyczna parcelacja,
- b) historyczne rozplanowanie,
- c) zachowanie zabytkowej sztuki sepulkralnej i ogrodzenia,
- d) zachowanie zabytkowej zieleni.

4. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach

występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Kierownika Delegatury w Koninie przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych.

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się w obrębie szerokokąsowego zadania inwestycyjnego, obowiązek przeprowadzenia:

- rozpoznawczych badań powierzchniowo-sondazowych,
- ratowniczych badań wykopaliskowych wyprzedzających inwestycje na wytypowanych stanowiskach archeologicznych,
- badań archeologicznych na nowych obiektach archeologicznych,
- stałego nadzoru archeologicznego podczas odhumusowywania terenu.

Wszystkie prace archeologiczne muszą być uzgodnione pozwoleniem Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Kierownika Delegatury w Koninie przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

5. Wszelkie zmiany planowane w obiektach i na obszarach objętych ochroną konserwatorską, takie jak:

- a) w odniesieniu do zabudowy - rozbiórki, remonty, przebudowy, rozbudowy, budowy,
- b) w odniesieniu do zieleni – wycinki, nasadzenia, prace porządkowe i pielęgnacyjne
- c) podziały geodezyjne,
- d) prace ziemne,
- e) zmiany sposobu użytkowania,
- f) zmiany zagospodarowania,

wymagają uzgodnienia Kierownika Delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Koninie, działającego z upoważnienia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

8.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Ustalenia ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stanowią prawo lokalne i jedną z ustawowych form ochrony zabytków. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jest dokumentem planistycznym wykonywanym na podstawie ustaleń Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania

przestrzennego gminy, a tym samym uwzględnia przyjęte w nim ogólne zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zawiera dodatkowe szczegółowe wnioski konserwatorskie. Ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego odnośnie do dziedzictwa kulturowego dotyczą, poza oczywistymi kwestiami związanymi z obiektami i obszarami, również wszystkich aspektów zagospodarowania przestrzennego mogących mieć wpływ na kondycję środowiska kulturowego. Formułowane są one w trybie nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń.

Gmina Golina nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu całej gminy. Obowiązują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla wybranych obszarów na terenie gminy, z których następujące zawierają zapisy uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego:

I. Uchwała Nr V/27/2007 Rady Miejskiej w Golinie z dnia 8 lutego 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Golina dla obszarów w miejscowościach Kraśnica, Węglew, Śługocinek, Przyjma, Sławie, Myślibórz i w mieście Golinie.

§ 22. 1. Na obszarach objętych planem, znajdują się, wskazane na rysunku planu, strefy występowania zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych, będące pod ochroną konserwatorską. Prace ziemne podczas realizacji inwestycji na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie około 100m wokół wymagają przeprowadzenia w ich trakcie badań archeologicznych. Inwestycje na tych obszarach wymagają odpowiednich, zgodnych z przepisami szczególnymi, decyzji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Delegatura w Koninie lub do organu ochrony zabytków właściwego rejonowo zgodnie z aktualnym stanem prawnym.

2. Ochroną konserwatorską obejmuje się obiekty wskazane w załączniku nr 14. Planowane roboty budowlane, ich remont, rozbudowa, przebudowa, rozbiórka wymagają uzgodnienia z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków – Delegatura w Koninie lub z organem ochrony zabytków właściwym rejonowo zgodnie z aktualnym stanem prawnym.

II. Uchwała Nr XXIV/119/2008 Rady Miejskiej w Golinie z dnia 4 września 2008 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Golina dla obszarów w mieście Golinie oraz w miejscowościach Myślibórz i Sławie.

§ 18. 1. Na obszarze objętym planem, znajduje się, wskazana na rysunku planu, strefa występowania zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych, będąca pod ochroną konserwatorską. Prace ziemne podczas realizacji inwestycji na obszarach występowania stanowisk archeologicznych wymagają prowadzenia w ich trakcie badań archeologicznych. Inwestycje na tych obszarach wymagają odpowiednich, zgodnych z przepisami szczególnymi, decyzji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Delegatura w Koninie lub organu ochrony zabytków właściwego rejonowo zgodnie z aktualnym stanem prawnym.

2. Planowane roboty budowlane, remont budynków, rozbudowa, przebudowa, rozbiórka, parametry zabudowy, warunki i standardy wymagają uzgodnienia z Wielkopolskim Wojewódzkim

Konserwatorom Zabytków – Delegatura w Koninie lub z organem ochrony zabytków właściwym rejonowo zgodnie z aktualnym stanem prawnym.

III. Uchwała Nr XXIV/120/2008 Rady Miejskiej w Golinie z dnia 4 września 2008 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Golina dla obszarów w mieście Golinie oraz w miejscowościach Węglew, Kawnice i Myślubórz.

§ 19. 1. Na całym obszarze wskazanym na załączniku nr 3 w miejscowości Kawnice, znajduje się strefa występowania zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych, będąca pod ochroną konserwatorską. Prace ziemne podczas realizacji inwestycji na obszarach występowania stanowisk archeologicznych wymagają przeprowadzenia w ich trakcie badań archeologicznych. Inwestycje na tych obszarach wymagają odpowiednich, zgodnych z przepisami szczególnymi, decyzji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Delegatura w Koninie lub organu ochrony zabytków właściwego rejonowo zgodnie z aktualnym stanem prawnym.

2. Na obszarze objętym planem nie ma obiektów budowlanych będących pod ochroną konserwatorską. W przypadku odkrycia w trakcie robót budowlanych przedmiotów, co do których istnieje przypuszczenie, iż są one zabytkami, należy postępować zgodnie z przepisami szczególnymi.

IV. Uchwała Nr XXVIII/143/2008 Rady Miejskiej w Golinie z dnia 11 grudnia 2008 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla inwestycji celu publicznego w zakresie lokalizacji dwutorowej napowietrznej linii elektroenergetycznej 400 kV Kromolice - Pątnów na odcinku położonym w gminie Golina.

§ 8. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się w obrębie realizacji zadania inwestycyjnego obowiązek przeprowadzenia badań archeologicznych przy realizacji inwestycji, w obrębie wykopów budowlanych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem WUOZ w Poznaniu, Delegatura w Koninie które inwestor winien uzyskać przed otrzymaniem pozwolenia na budowę. W przypadku odkrycia nieujawnionych na powierzchni obiektów archeologicznych nastąpi konieczność przeprowadzenia ratowniczych badań wykopaliskowych.

V. Uchwała Nr LIII/292/2018 Rady Miejskiej w Golinie z dnia 14 czerwca 2018 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wybranego terenu w miejscowości Golina i Myślubórz, gmina Golina.

§ 8.1. Wszelkie prace budowlane wymagają uzgodnienia z WKZ w Poznaniu Delegatura w Koninie.

2. Obszar objęty planem w części dotyczącej załącznika nr 2 do uchwały, objęty jest ochroną konserwatorską – historyczny układ urbanistyczny Golicy. Obowiązuje historyczna zabudowa. Obowiązuje wysokość budynków, geometria i pokrycie dachów zgodnie z ustaleniami szczegółowymi dla poszczególnych terenów.

Ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wynikają z zapisów zawartych w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i są każdorazowo uzgadniane z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Poznaniu Delegaturą w Koninie.

Inwestycje na terenie gminy Golina, na obszarach, dla których nie sporządzono miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wykonywane są na podstawie decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, które uzgadniane są z konserwatorem zabytków.

8.3. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej

W czasach wielkich przekształceń środowiska, związanych przede wszystkim z urbanizacją i uprzemysłowieniem, ogromne znaczenie ma zachowanie w niezmiennym stanie terenów mało jeszcze zdegradowanych, gdzie przyroda zachowała wiele z naturalnego uroku. Formami takiej ochrony są parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu. Tworzy się je na obszarach o wysokich walorach naturalnych środowiska oraz o nieprzeciętnych właściwościach estetycznych krajobrazu, nierzadko połączonych z wartościami historycznymi, turystycznymi i krajoznawczymi.

Północno-wschodnia część gminy Golina znajduje się w obrębie *Powidzko-Bieniszewskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu* utworzonego Uchwałą Nr 53 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Koninie z dnia 29 stycznia 1986 r. w sprawie ustalenia obszarów krajobrazu chronionego i zasad korzystania z tych obszarów. Omawiany obszar o całkowitej powierzchni 460 km² jest najważniejszym ogniwem ekologicznym systemu ochrony ze względu na największą w skali dawnego województwa konińskiego koncentrację walorów przyrodniczych, krajobrazowych i rekreacyjnych. Jest to najcenniejszy pod względem morfotycznym obszar mający żywą rzeźbę młodoglacjalną. Cechuje go ogromne bogactwo tak charakterystycznych form jak rynny połodowcowe, wzniesienia moreny czołowej, płaska i falista forma moreny dennej, liczne jeziora: Powidzkie, Niedzięgiel, Suszewskie, Wilczyńskie, Budzislawskie, Ostrowickie, w znacznej części linii brzegowej otoczone lasami.

Powidzko - Bieniszewski Obszar Chronionego Krajobrazu obejmuje fragment Pojezierza Gnieźnieńskiego połączony ciągiem wzgórz moreny czołowej z resztką dawnej Puszczy Bieniszewskiej. Puszcza Bieniszewska zajmuje obszar o powierzchni 952,5 ha, obejmując zwarty kompleks żywych lasów liściastych, w większości dobrze zachowanych lasów gradowych oraz łągów. Obszar włączony jest do europejskiej sieci obszarów chronionych NATURA 2000 jako specjalny obszar ochrony siedlisk (Dyrektywa Siedliskowa).

Na terenie gminy Golina indywidualną ochroną poprzez wpis do rejestru pomników przyrody objęte są obiekty przyrody ożywionej, m.in. modrzew europejski w parku w Golinie, aleja grabowa i aleja wierzbowo-wiązowa w parku w Radolinie.

8.4. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, zgodnie z § 4 ust. 2 Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212,

poz. 2153), wydanego na podstawie art. 88 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, opracowuje wójt (burmistrz, prezydent miasta). Plan ten podlega uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz właściwym terenowym organem obrony cywilnej na obszarze powiatu. Jak wskazuje § 3 ust. 3 pkt 1-3 i ust. 5 cyt. Rozporządzenia plan ochrony zabytków zawiera w szczególności informacje niezbędne do realizacji prac przygotowawczych oraz sprawnego koordynowania i zarządzania ochroną w poszczególnych etapach działania, wykaz osób uprawnionych do podejmowania decyzji i kierowania ochroną, wyszczególnienie sposobów przepływu informacji na wszystkich stopniach zarządzania. Dokument ten sporządzany jest według instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, stanowiącej załącznik do wskazanego Rozporządzenia.

Gmina Golina posiada plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowany w 2005 r. Plan ten jest corocznie aktualizowany.

9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków

Zabytki nieruchome na terenie gminy Golina, wpisane do rejestru zabytków, prezentują generalnie dobry stan zachowania.

GOLINA

Kościół filialny p.w. św. Jakuba Ap.

Parafia była erygowana przed XIV w. W roku 1470 był tu już kościół drewniany. W XVII w. rozpoczęto budowę kościoła murowanego. Obecnie istniejący kościół drewniany zbudowany został latach 1765-1767 z fundacji Konkordyi z Raczyńskich Żychlińskiej, 2 voto Ruszkowskiej, dziedziczki Goliny. Kościół orientowany, konstrukcji zrębowej. Trójnawowy z niższym prezbiterium, zamkniętym wielobocznie. Od północy do nawy przylega murowana kaplica NMP wzniesiona w 1669 r., stanowiąca jedyną pozostałość pierwotnego kościoła. Od strony południowej w 1 poł. XIX w. wzniesiono drewnianą kaplicę p.w. św. Józefa. Od 1986 roku pełni funkcję filialnego, po przeniesieniu parafii do nowego obiektu przy ul. Wolności.

Po 1945 r. remontowano dachy. Kolejny remont pokrycia dachowego przeprowadzono w 1971 r. i 1997 r., kiedy to zakonserwowano pokrycie, naprawiono i częściowo wymieniono rynny i rury spustowe. W roku 2000 przeprowadzono remont kapitalny drewnianych ścian prezbiterium, zakrystii i kaplicy. W 2008 r. kościół został wyposażony w urządzenia sygnalizacji p. poż., włamania i napadu. W 2021 r. wzmocniono fundamenty, wyremontowano cokół, zakonserwowano, z częściową wymianą, oszalowanie kościoła. Stan zachowania dobry.

Zespół dworsko-parkowy

Dwór zbudowany na pocz. XIX w., po 1830 r. wchodził w skład dóbr golińskich składających się z folwarków: Golina z Borkiem, Splawie, Maksymów z Wilczną Solińską, Majdany i Kolebka. Dwór klasycystyczny, murowany z cegły na cokole z kamienia polnego, otynkowany. Posadowiony na planie prostokąta. Bryła zwarta, jednokondygnacyjowa, podpiwniczona, nakryta dachem

naczółkowym pokrytym dachówką. Na osi elewacji frontowej czterokolumnowy portyk zwieńczony trójkątnym frontonem.

Ostatnim przedwojennym właścicielem majątku był hrabia Karol Suchorzewski. W czasie II wojny światowej dwór przeszedł w ręce Niemców, a w wyniku działań wojennych został częściowo zdewastowany. W roku 1979 obiekt po gruntownym remoncie zostaje zagospodarowany na przedszkole. Wielokrotnie remontowany. W latach 1978-1980 założono nowe pokrycie dachu i wyremontowano więźbę, położono nowe stropy, posadzki i stolarkę, przebudowano niektóre pomieszczenia w części południowo-wschodniej, odmalowano elewacje, które ponownie odnowiono w 1988 r. W 2020 r. przebudowano przyłączy wodociągowe i instalację hydrantową wewnątrz budynku.

Park o powierzchni ok. 7 ha, założony na początku XIX w., w stylu krajobrazowym, na północny wschód od założenia folwarcznego. Park leży na trzech geomorfologicznie zróżnicowanych utworach: wysoczyźnie, stromej krawędzi Pradoliny Warty i terasie środkowej. Na wysoczyźnie znajduje się dwór w części północno-wschodniej i środkowej parku dwa małe stawy. Ze stromej krawędzi rozciąga się rozległy widok w kierunku Warty. Na terasie środkowej znajduje się też staw z dwiema wyspami. Stawy na terenie parku zostały sztucznie uformowane. Park od strony północnej był ogrodzony murem ceglany, częściowo rozebrany w 1990 r. Od strony północno-zachodniej znajduje się główna brama wjazdowa. Układ przestrzenny zadrzewienia w ogólnych zarysach utrzymał się w stanie pierwotnym. Zróżnicowany gatunkowo drzewostan złożony głównie z jesionów, klonów, kasztanowców, robinii akacjowej, sosny, wiązów. Licznie zachowany starodrzew. Zadrzewienie wysp składa się głównie z kasztanowców i lip.

Gruntowną rewaloryzację parku przeprowadzono w latach 2019-2020. Wykonano prace porządkowe i pielęgnacyjne zieleni parkowej, wyremontowano ścieżki parkowe (w części wykonano nowe nawierzchnie), oczyszczono stawy, wprowadzono nowe nasadzenia drzew i krzewów ozdobnych, park wyposażono w elementy małej architektury, wykonano letnią scenę z pergolą, wymieniono urządzenia na placu zabaw dla dzieci, utworzono ścieżkę edukacyjną.

Zespół dworsko-parkowy jest własnością Gminy Golina.

MYŚLIBÓRZ

Kościół parafialny p.w. św. Mateusza Ap.

Wieś Myślubórz leżąca na skraju doliny Warty, wzmiankowana jest w dokumencie z 1288 r. Stanowiła wówczas własność cystersów w Łądzie. Później była własnością szlachecką. Parafia wzmiankowana w 1438 roku z pierwotnym, zapewne drewnianym kościołem. Na początku XVI w. nastąpiła budowa kościoła murowanego, którego pozostałością są mury obecnego kościoła, z wieżą, zakrystią i kruchtą. W 1578 r. właściciel wsi Roch Żychliński zamienił kościół na zbór luterański. Do katolików kościół wrócił po kilkunastu latach. Przebudowywany w 2 poł. XVII w., XVIII i XIX w.

Kościół wzniesiony na cokole z kamienia polnego i cegły, murowany z cegły, tynkowany. Budynek jednonawowy, salowy, z prostokątną nawą i trójbocznie zamkniętym prezbiterium

od wschodu. Bryła zwarta, jednokondygnacyjowa, z nawą krytą dwuspadowym dachem obejmującym również prezbiterium, z wielospadowym nakryciem od wschodu. Od zachodu do nawy przylega dwukondygnacyjna wieża z narożami ujętymi ukośnie szkarpami, nakryta dwuspadowym dachem. Na osi południowej nawy kruchta, niższa od korpusu, nakryta dwuspadowym dachem. Bryła nawy i wieży oszkarpowane.

Po 1945 r. przeprowadzono remont dachu - naprawa więźby z wymianą pokrycia, w roku 1988 pomalowano elewacje. W 2015 r. wykonano remont wieży, w 2016 r. założono na kościele nową dachówkę ceramiczną. W 2018 r. wykonano drenaż opaskowy odprowadzający wody deszczowe do kanalizacji burzowej.

Cmentarz rzymskokatolicki

Założony w 1 poł. XIX w., czynny, zachowany w pierwotnych granicach wyznaczonych mурowanym ogrodzeniem. Najstarszy istniejący nagrobek, datowany na rok 1853, należy do Ksawerego Wyganowskiego, byłego majora Wojsk Polskich. Ogólny stan zachowania cmentarza w tym nagrobków i drzewostanu dobry. Remontu wymaga ceglane ogrodzenie i brama cmentarna.

ROSOCHA KOLONIA

Cmentarz ewangelicko-augsburski

Położony wśród pól po wschodniej stronie drogi polnej Węglew - Kazimierz Biskupi. Założony w 2 poł. XIX w. Powierzchnia ogólna wynosi 0,21 ha. Cmentarz regularny, na planie kwadratu. Najstarszy istniejący nagrobek z 1898. Cmentarz na obrzeżach porośnięty robinią akacjową. Wnętrze zarośnięte lilakiem pospolitym, śnieguliczką, samosiewami robinii akacjowej i sosny. Zatarła czytelność kwater, nagrobków i mogił. Ogólny stan zachowania cmentarza, w tym nagrobków zły. Cmentarz nieczynny.

WĘGLEWSKIE HOLENDRY

Cmentarz ewangelicko-augsburski

Położony na północny zachód od drogi Węglew - Sławsk. Od strony południowo-zachodniej cmentarza znajdują się pozostałości dawnego zespołu ewangelickiego (kantorat), z pozostałych stron otoczony lasem. Cmentarz założony na planie zbliżonym do prostokąta o powierzchni 0,47 ha. Założony w 1 połowie XIX wieku, najstarszy istniejący nagrobek datowany na 1868 r. Pierwotnie był brak zieleni wysokiej, obecnie na obrzeżach cmentarza występują młode dęby i sosny, a wewnątrz przez lata zarastało lilakiem, samosiewami dębów i robinii akacjowej. W 2012 r. cmentarz został częściowo uporządkowany przez mieszkańców Goliny. W 2016 r. z inicjatywy Fundacji Ochrony Zabytków Monumenta Poloniae uporządkowano zieleni (wycięto samosiewny drzew, zarośla zdziczałych krzewów), odsłonięto i oczyszczono zachowane nagrobki. Od tego czasu systematycznie prowadzone są prace porządkowe na terenie cmentarza.

KAWNICE**Park dworski**

W 1774 r. właścicielem Kawnic był Maksymilian Otto Trąbczyński. W roku 1928 od ówczesnej właścicielki Teresy Mielęckiej Kawnice kupiła Regina Ratajczyk, kolejnym właścicielem był jej syn Kazimierz. Park został założony w 2 połowie XIX wieku. Powierzchnia parku wynosiła 0,97 ha, w tym 0,30 ha powierzchnia stawu. Główna brama wjazdowa znajduje się przy szlaku komunikacyjnym, nieco przesunięta na wschód w stosunku do głównej osi kompozycyjnej, na której znajdował się dawny dwór i droga prowadząca na południe do lasu olszowego. Po stronie wschodniej niewielki staw. Do chwili obecnej z dawnego parku pozostały tylko jego szczątki. Zadrzewienie parku zostało całkowicie zniszczone.

10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie

Gmina Golina nie posiada planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy, będącego prawem miejscowym. Z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej jest to istotne zagrożenie dla zabytków nieruchomych. Bowiem ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony wymienionej w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozostałe, wpis do rejestrów zabytków, dotyczy wybranych grup obiektów, zaś uznanie za pomnik historii lub utworzenie parku kulturowego obecnie gminy nie dotyczy. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r. wprowadziła w art. 7 pkt 4 dodatkową formę ochrony m. in. w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz w decyzji o warunkach zabudowy, jednakże nie wszystkie inwestycje realizowane są w oparciu o w/w decyzje, a remonty obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków nie zawsze wymagają pozwolenia na budowę, które wydawane jest w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków. Brak szczegółowych zapisów w planach zagospodarowania przestrzennego może spowodować daleko idące przekształcenia przestrzenne, materiałowe i architektoniczne.

Istotnym zagrożeniem dla elementów dziedzictwa materialnego są katastrofy naturalne, np. pożary, powodzie, wichury, które zwłaszcza w sytuacji złego zabezpieczenia zabytku mogą doprowadzić do fizycznej destrukcji obiektu.

Dużym zagrożeniem, mogącym ostatecznie spowodować całkowite zniszczenie zabytku, jest notoryczne zaniedbywanie bieżących napraw i zaniechanie koniecznych remontów, zwłaszcza obiektów znajdujących się w złym stanie technicznym. Powolne, ale długotrwałe pogarszanie się stanu technicznego zabytku prowadzi w nieunikniony sposób do destrukcji substancji zabytkowej i trwałej utraty części lub całości wartości bazowych. Przyczyną utraty wartości zabytków bywają też niefachowo prowadzone prace remontowe, adaptacyjne lub rewitalizacyjne. Czasami zabytkowe budynki, choć widać, że poddane zostały pracom remontowym, są zadbane i w dobrym stanie technicznym, jednak w trakcie prac uległy znacznym przekształceniom negatywnie wpływającym na

autentyzm obiektu i posiadane wartości. Zmiany te dotyczyć mogą wielu różnorodnych aspektów, np. zubożenie wystroju architektonicznego, zmiany formy i materiału stolarki okiennej i drzwiowej, zmiany pokrycia dachu, zmiany faktury i kolorystyki tynków elewacji. Ingerencje mogą dotyczyć również bryły budynku, np. poprzez zmianę formy dachu, rozbudowy, nadbudowy itp.

W przypadku historycznych struktur przestrzennych (zespoły budowlane, układy urbanistyczne i ruralistyczne) największe zagrożenia niosą zmiany związane z rozwojem miast czy wsi. Działania inwestycyjne, w wyniku których następują zmiany historycznie ukształtowanych kompozycji, m.in. rozplanowanie placów, przebieg ulic, linie zabudowy, komponowane układy zieleni, przekształcenia brył i gabarytów budynków, a także wprowadzanie w zabytkowy układ przestrzenny nowej, dysharmonijnej zabudowy powodują niekiedy nieodwracalne zmiany i całkowitą utratę wartości tych układów.

Do obszarów zagrożonych zaliczyć należy również dawne zespoły dworskie i folwarczne. Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych związanych z dawną zabudową rezydencjonalną i folwarczną, niewielka możliwość ich wykorzystania spowodowała opuszczenie, a w konsekwencji niszczenie obiektów i ich likwidację.

Do najczęstszych przyczyn zniszczeń założeń ogrodowych zaliczyć należy podziały własnościowe w obrębie założenia parkowego, wadliwą gospodarkę oraz wady realizacyjne. Ważne jest, aby całość zabytkowego obszaru pozostawała możliwie w ręku jednego użytkownika, bez dzielenia całości terenu na kilka części i bez wprowadzania kilku użytkowników o różnych, sprzecznych programach użytkowania w obrębie chronionego parku. Największe zniszczenia powodują nieodpowiednie zmiany rodzaju użytkowania parku. Najgorsze są niszczące formy eksploatacji i użytkowania mające charakter rabunkowy, jak np. wykorzystywanie parku jako terenu pastwiskowego, składowiskowego lub miejsca wyrębu w celu pozyskiwania drewna. Niekorzystne jest także wprowadzanie nowych elementów, sprzecznym z charakterystycznym układem zabytkowym parku, wśród których do najczęściej spotykanych zaliczyć można niewłaściwie lokalizowane i zakładane boiska sportowe, parkingi, ujęcia wody, współczesną zabudowę mieszkaniową itp. W zabytkowych parkach przyczyną degradacji wartości mogą być też zmiany kompozycyjne, np. nowe rozplanowanie ciągów komunikacyjnych lub niedostosowane do charakteru parku elementy małej architektury, a także nowe, wykonane z nieodpowiednich materiałów nawierzchnie dróg i alejek.

Wadami sprzyjającymi powstawaniu zniszczeń są również nieprawidłowości w zakresie materiału roślinnego. Są to przeważnie niezgodności z miejscowymi warunkami glebowymi, wodnymi lub klimatycznymi, zwłaszcza w przypadku zastosowania form roślinnych introdukowanych. Prowadzi to do powstawania ubytków w kompozycji ogrodowej, a wynika zazwyczaj z niedostatecznej znajomości samych roślin i ich wymagań.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymieniał również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami”.

Najważniejszym jednak elementem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczone. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

11.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta (burmistrza) gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Gmina Golina wykonała w 2009 roku gminną ewidencję zabytków nieruchomości.

W roku 2017 gminna ewidencja zabytków nieruchomości została zaktualizowana i przyjęta zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

Gminna ewidencja zabytków będzie podlegała okresowej aktualizacji poprzez:

- wykreślanie z ewidencji zabytków nieruchomości obiektów, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe – w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony - w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków nieruchomości o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o wpisie do rejestru zabytków lub włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Zgodnie z w/w Rozporządzeniem, w 2020 r. została wykonana gminna ewidencja zabytków archeologicznych, obejmująca karty stanowisk archeologicznych. Ewidencja ta będzie uzupełniana i weryfikowana poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

11.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach prowadzonych przez gminę,
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja

najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,

- wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków i „Programu opieki nad zabytkami gminy Golina na lata 2022-2025” oraz sprawozdań z jego realizacji na stronie internetowej Urzędu Miejskiego,
- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych,
- opracowanie systemu informacji wizualnej w postaci ujednoczonych tablic zawierających krótką informację na temat historii obiektu,
- udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
- organizacja i udział w imprezach – koncertach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,
- organizacja i wsparcie konkursów oraz wystaw związanych z dziedzictwem kulturowym,
- popularyzacja dobrych przykładów rewitalizacji obiektów zabytkowych na terenie gminy,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny,
- propagowanie idei społecznej opieki nad zabytkami, współdziałanie i współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków.

11.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
- zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowania obiektów zabytkowych (prezentacja na stronie internetowej Gminy obiektów nieużytkowanych wraz z informacją na temat źródeł finansowania i preferencji finansowych),
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków nie będących własnością Gminy Golina; zasady udzielania i rozliczania dotacji określone zostały w Uchwale Nr LVII/306/2018 Rady Miejskiej w Golinie z dnia

- 19 lipca 2018 r. W latach 2018-2021 wsparcie finansowe otrzymały: Parafia Rzymskokatolicka p.w. św. Mateusza Ap. w Myśliborzu – budowa дренаżu opaskowego i kanalizacji deszczowej z odprowadzeniem wód opadowych (60.000,00 zł), Parafia Rzymskokatolicka p.w. Matki Bożej Szkaplerznej w Golinie na prace w kościele filialnym p.w. św. Jakuba Ap. – konserwacja oszalowania (62.000,00 zł), konserwacja obrazu „Pieta” w kaplicy północnej (5.580,00 zł), konserwacja ołtarza w kaplicy północnej (14.420,00 zł), remont cokołu (25.000,00 zł),
- planowane jest coroczne wydzielanie określonych kwot na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach nie będących własnością Gminy Golina; w budżecie na 2022 r. zaplanowano na ten cel kwotę 50.000,00 zł;
  - stworzenie samorządowego systemu preferencji finansowych dla właścicieli obiektów zabytkowych, np. zwolnienia z podatku od nieruchomości warunkowane podjęciem działań zmierzających do ich zabezpieczenia i konserwacji,
  - zachęcanie prywatnych właścicieli do uporządkowania przestrzeni ogrodowej wokół zabytkowych budynków,
  - kontynuacja działań zwiększających atrakcyjność przestrzeni wiejskiej i miejskiej (nowe nawierzchnie, kompozycje roślinne, nowe nasadzenia drzew i krzewów, ławki, oświetlenie),
  - opracowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie dla obszarów najcenniejszych ze względu na zachowanie dziedzictwa kulturowego.
  - współpraca z Wielkopolskim Stowarzyszeniem na Rzecz Ratowania Pamięci FRYDHOFF przy porządkowaniu nieczynnych cmentarzy ewangelickich,
  - renowacja obiektów zabytkowych będących własnością Gminy:
    - systematyczne prace porządkowe i pielęgnacyjne parku dworskiego w Golinie, uzupełnianie zieleni parkowej nowymi nasadzeniami drzew i krzewów ozdobnych;
    - remont dworu w Golinie, będącym siedzibą przedszkola: remont dachu, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, odnowienie elewacji; zakres prac uwarunkowany będzie każdorazowo konstruowanym corocznie budżetem, który określi wielkość środków finansowych przeznaczonych na ten cel oraz środkami uzyskanymi ze źródeł zewnętrznych;
    - systematyczne prace porządkowe i pielęgnacyjne parku w Radolinie, ujętego w gminnej ewidencji zabytków; w latach 2018-2020 uporządkowano zielen, wprowadzono nowe nasadzenia, wykonano ścieżkę edukacyjno-przyrodniczą, renowację słupów bramnych, oczyszczono kompleks wodny.

11.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

- wspieranie inicjatyw związanych z obsługą ruchu turystycznego,
- promocja szkolnictwa zawodowego w zakresie konserwacji zabytków i zawodów zanikających, np. garncarstwo, rymarstwo, snycerstwo, kowalstwo, ludwisarstwo, introligatorstwo; zamieszczanie informacji na stronie internetowej Gminy o szkoleniach organizowanych przez ochotnicze hufce pracy, udział młodzieży w warsztatach etnograficznych organizowanych m.in. przez skanseny i urzędy pracy w ramach projektu „Ginące zawody pomysłem na przyszłość”,
- współpraca z urzędami pracy w zakresie szkolenia osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną i tzw. „ginącymi zawodami”.

11.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.

Do działań z zakresu opieki nad zabytkami należy również wytyczanie i utrzymywanie szlaków turystycznych, które stanowią jedną z form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału. Elementy dziedzictwa kulturowego osadzone w naturalnym otoczeniu stają się coraz istotniejszą składową ofertą turystycznej. Obiekty dziedzictwa podnoszą przede wszystkim atrakcyjność turystyczną i zwiększają konkurencyjność miejscowości w staraniach o przyjeźdnych. Istotą tworzenia wszelkich szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, kajakowych, nordic walking, itp.) jest cel, któremu mają służyć, zaś ów determinowany być musi atrakcyjnością miejsc i obiektów, przez które przebiega, bowiem w świecie współczesnej cywilizacji i wysokiej techniki poszukujemy naturalnej przyrody, bogactwa lasów, kryształowego powietrza i czystej wody. W pełnym napięciu życia poszukujemy „miłych wspomnień z dzieciństwa”, ojczyzno krajobrazu, w którym odnajdujemy harmonię pól, a w nich, wiejskie dwory, kościoły, chałupy, wiejskie przydrożne kapliczki. Jednocześnie pobyt na wsi uczy szacunku do przyrody i dbania o nią, pokazuje jak ważna jest bioróżnorodność i zachowanie krajobrazu przyrodniczego. Również powrót do korzeni, poznanie dziedzictwa przodków staje się jedną z potrzeb, która może być zrealizowana także dzięki turystyce i jej części składowych.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe Gminy Golina, z urokliwą doliną rzeki Warty, jeziorem Głodowskim, ze szczególnie cennymi terenami objętymi ochroną krajobrazu, bogata flora i fauna, dostępność komunikacyjna, zróżnicowany przekrój stylów architektonicznych utrwalonych w budowach sakralnych i dworach otoczonych parkami, ślady wielokulturowości, zachowane przykłady historycznego budownictwa drewnianego, ośrodek kultu Maryjnego, pielęgnowany folklor, cykliczne imprezy w kalendarzu imprez gminnych, funkcjonujące konne ośrodki jeździeckie i muzeum rzemiosła z „parkiem ginących zawodów”, liczne szlaki turystyczne, w tym wodny Wartą, znane postaci historyczne, stanowią niewątpliwie atut turystyczny i poznawczy.

Przecinające tereny gminy szlaki turystyczne, to przykład współdziałania między sąsiednimi gminami, dla których granice administracyjne nie stanowią przeszkody, lecz wręcz implikują nowatorskie rozwiązania w zakresie szeroko pojętego zaspokajania potrzeb społecznych. Współpraca w ramach Stowarzyszenia LGD „Solidarni w Partnerstwie” z siedzibą w Starym Mieście, do którego należy Golina, przynosi wymierne korzyści związane z zasobami kulturowymi, m.in. Stowarzyszenie było inicjatorem powstania niektórych szlaków turystycznych i jest ich zarządcą.

Występujące tutaj szlaki wiodą do najciekawszych pod względem przyrodniczym i historycznym miejsc, a znajdują się na nich także najcenniejsze obiekty zabytkowe wymienione w poprzednich rozdziałach.

- ❖ OD KAWNIC W DOLINĘ WARTY, szlak rowerowy, koloru czarnego, dł. 20 km, wiedzie przez: Kawnice - Głodowo - Adamów - Spławie – Radolina, pełni rolę szlaku łącznikowego pomiędzy „Pętlą dookoła Konina” i „Rowerową Szóstką”. Zarządcą szlaku jest Stowarzyszenie "Solidarni w Partnerstwie".
- ❖ PĘTLA DOOKOŁA KONINA, koloru zielonego, dł. 69 km, wiedzie przez: Żychlin – Stare Miasto – Branno – Sławsk – Węglewskie Holendry – Węglew – Kawnice – Kazimierz Biskupi – Bieniszew – Gosławice – Stary Licheń – Grąblin – Izabelin – Wola Podłężna – Szczepidło – Brzezińskie Holendry – Brzeźno – Złota Góra – Żychlin. Zarządcą szlaku jest PTTK O/Konin.
- ❖ ROWEROWA SZÓSTKA, koloru czerwonego, dł. 97 km, prowadzi przez Stare Miasto – Tuliszków – Rychwał – Grodziec – Rzgów – Golina – Stare Miasto. Zarządcą szlaku jest Stowarzyszenie "Solidarni w Partnerstwie".
- ❖ SZLAK SZWEDZKI, kulturowy, upamiętniający wydarzenia wojny polsko - szwedzkiej 1655-1660, wiedzie przez: Konin - Tuliszków - Brudzew - Koło - Brdów - Gosławice - Kazimierz Biskupi - Przyjma.
- ❖ SZLAK CYSTERSKI, kulturowy, z Kalisza poprzez Rychwał, Grodziec, Królików, Kowalewek, Rzgów szlak wiedzie do klasztoru w Łądzie. Jego koniński odcinek dalej prowadzi poprzez Golinę, Kawnice, Bieniszew, Kazimierz Biskupi, Gosławice do Konina i dalej do pomorskich posiadłości cysterskich w okolicach Gniewu, Pelplina i Tczewa, kończąc się w Gdańsku – Oliwie.
- ❖ DREWNIANE KOŚCIOŁY POWIATU KONIŃSKIEGO, kulturowy szlak promujący drewniane budowle sakralne, z dziesięciu obecnie zachowanych obejmuje także Kościół parafialny pod wezwaniem św. Jakuba Apostoła w Golinie, również wymienia spaloną w 1948 r. świątynię w Kawnicach. (szlaki kulturowe w zarządzie PTTK O/Konin).
- ❖ PIELGRZYMKOWY szlak pieszy, zielony, dł. 37,5 km, wiedzie przez: Kawnice - Bieniszew - Gosławice - Licheń Stary – Konin. Łączy trzy miejscowości związane z kultem Najświętszej Marii Panny: Kawnice, Bieniszew oraz Licheń Stary. W zarządzie PTTK O/Konin.

- ❖ „SZLAK TURYSTYCZNY ŚLADAMI HISTORII I WSPOMNIENIŃ W MIEJSCOWOŚCI WĘGLEW KOLONIA” – ścieżka rowerowa przy drodze krajowej nr 92, wykonana przez Gminę Golina.
- ❖ SZLAK GINĄCYCH ZAWODÓW I TRADYCJI. Szlak turystyczno- dydaktyczny opracowany przez Stowarzyszenie Kulturalne Tradycja, rozpoczyna się od Muzeum Rzemiosła Artystycznego w Węglewie Kolonii i prowadzi do Łądu, Zagórowa, Turku, Brudzewa, Jabłkowa k/ Kramska, Brdowa, Budziszawia Kościelnego, Kazimierza Biskupiego, stąd powrót do Lubiecza w gminie Golina, wszędzie prezentując twórców ludowych, kultywujących tradycje dawnego rzemiosła.

Istniejąca sieć szlaków turystycznych nie wyczerpuje możliwości wytyczenia kolejnych szlaków czy ścieżek dydaktycznych. Jakość dotychczasowej oferty turystycznej może podnieść kolejny produkt turystyki np. tematyczny szlak obejmujący wszelkie produkty regionalne związane z gastronomią czy siedziby i miejsca związane ze znanymi rodami szlacheckimi. Warto rozważyć, np. z okazji zbliżającej się 660 rocznicy nadania praw miejskich Golinie, utworzenie wspólnie z innymi gminami autokarowego Szlaku Kazimierowskiego, który obejmowałby miejscowości związane z królem Kazimierzem Wielkim - Konin, Kleczew, Koło, Przedecz, Kalisz. Również utworzenie szlaków questingowych, których tematyka dotyczy lokalnego dziedzictwa kulturowego, obiektów i miejsc mniej znanych, jednak z unikatową historią, np. Przyjma związana z Krzysztofem Przyjemskim, posłem króla Jana Kazimierza do króla szwedzkiego Karola Gustawa, negocjatora warunków pokojowych, które pod Kołem zostały odrzucone przez Szwedów, również z osobą nauczyciela, żołnierza Armii Poznań – Tadeusza Nowickiego. Golina i Myślubórz związane z rodem Żychlińskich, Kawnice z prof. nauk techn. Politechniki Warszawskiej Józefem Wiesławem Modelskim, itp

Tereny cenne przyrodniczo zachęcają do wytyczenia tras nordic walking, narciarstwa biegowego czy ścieżki dydaktycznej, jako źródła wiedzy związanej z występującymi tutaj okazami flory i fauny, zaprezentowanymi np. na fotogramach, ewentualnie punktów obserwacji ornitologicznych, jako dobry przykład realizacji idei tzw. birdwatchingu i turystyki fotograficznej, walkingtours – spacerowe wycieczki piesze indywidualne i zorganizowane, wildlifewatching – podglądanie świata przyrody.

Nowe realizacje szlaków czy ścieżek pozwoliłyby wzbogacić ofertę poznawczą walorów przyrodniczo – krajobrazowo - historycznych gminy, gdyż perspektywy rozwojowe gminy wiążą się zarówno z pełniejszym wykorzystaniem wspomnianych walorów dla celów turystycznych, jak również wyeksponowaniem istniejących zasobów zabytkowych.

Agroturystyka – to forma wypoczynku odbywającego się na terenach wiejskich o charakterze rolniczym, oparta o bazę noclegową i aktywności rekreacyjne związane z gospodarstwem rolnym lub równoważnym i jego otoczeniem przyrodniczym, produkcyjnym i usługowym. W Polsce rozwija się niezwykle dynamicznie ten rodzaj turystyki wiejskiej, wykorzystującej naturalne walory dziedzictwa

kulturowego i różnorodności przyrodniczej, a obiekty kultury materialnej wsi, do niedawna tracone bezpowrotnie, dzisiaj odżywają na nowo. Starym domom, karczmom, kuźniom, często będącym przykładem unikatowej sztuki budowlanej, nadaje się nowe przeznaczenie – służą turystom.

Agroturystyka, dla której wręcz znakomite warunki posiadają niektóre gospodarstwa rolne, to oczywisty atut, również zachęta do korzystania z niewątpliwych uroków poszczególnych zakątków gminy. Rozwój tej działalności pozarolniczej w gospodarstwach wiejskich może przyczynić się w znaczący sposób do zachowania pozostałości dawnych narzędzi gospodarczych, kuchennych, dawnych strojów, jako znacznika gospodarstwa agroturystycznego, formy wystroju, a zarazem propagowania historycznych tradycji regionu.

Przy pomocy organizacji pozarządowych i LGD „Solidarni w Partnerstwie”, w porozumieniu z właścicielami nieruchomości i konserwatorem zabytków, wskazane byłoby wykonanie tablic informacyjnych i umieszczenie ich przy najcenniejszych obiektach zabytkowych w gminie.

12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądaných zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Golina wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Miejskiej (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Miejskiej,
- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego

w lokalnej społeczności,

- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Miejskiego w Golinie zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami.
- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami burmistrz gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Miejskiej. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością Gminy,
- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,
- liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego,
- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,
- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

System finansowania zabytków został określony w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71–83a), jej podstawowym wyróżnikiem jest rozdzielenie pojęcia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do ochrony zabytków odnoszą się wszelkie czynności władcze podejmowane w tym zakresie przez organy administracji publicznej, natomiast opieka nad zabytkami polegająca na utrzymaniu ich we właściwym stanie technicznym należy do właścicieli i użytkowników zabytków. Tak więc to na właścicielu spoczywa obowiązek właściwego zabezpieczenia i utrzymania obiektu zabytkowego oraz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.

Biorąc pod uwagę specyfikę prac remontowych i konserwatorskich przy zabytkach, finansowanie opieki nad zabytkami zostało wpisane w ogólny system finansów publicznych. Dzięki temu właściciel lub posiadacz zabytku, tzn. osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków jako „sprawująca opiekę nad zabytkiem” może ubiegać się o przyznanie dotacji celowej z budżetu państwa. Dodatkowo w trybie określonym odrębnymi przepisami dotacje przy zabytku wpisanym do rejestru mogą być udzielane przez organy stanowiące gmin, powiatów lub samorządów województw.

Sposób i zakres udzielanych dotacji został szczegółowo opisany w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Do najważniejszych zapisów należy określenie, na jakie prace można uzyskać wsparcie finansowe. I tak dotacja może obejmować nakłady konieczne na (art. 77):

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wewnątrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;

- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71-83a). Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674 ze zm.).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Witryna internetowa: <https://www.gov.pl/web/kultura>

2. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

Witryna internetowa: <https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny>

3. Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski. W ramach środków finansowych pozostających w dyspozycji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków można ubiegać się o dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. Wniosek ten wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków określonych w pozwoleniu wydanym przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Witryna internetowa: <http://www.poznan.wuoz.gov.pl>

4. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego, Departament Kultury

Dotacje udzielane są w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego - ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Z budżetu Województwa Wielkopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace lub roboty przy zabytku dostępnym publicznie, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe. Dotacja może zostać udzielona do 70% ogółu nakładów na prace lub roboty. W uzasadnionych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową lub gdy wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, a także w sytuacji, gdy konieczne jest niezwłoczne podjęcie prac lub robót, może być udzielona dotacja do 100 % nakładów.

Witryna internetowa: <http://www.bip.umww.pl>

5. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody. Pomocą finansową mogą być objęte działania konserwatorskie i adaptacyjne polegające na:

- 1) pracach pielęgnacyjnych drzew i krzewów,
- 2) usuwaniu drzew i krzewów (w tym samosiewów), po uzyskaniu stosownego zezwolenia,
- 3) przygotowaniu gruntu pod nasadzenia,
- 4) zakupie sadzonek roślin wieloletnich i ich nasadzenia,
- 5) wykonaniu trawników,
- 6) czyszczeniu lub modernizacji zbiorników wodnych i cieków,

7) pracach związanych z budową lub modernizacją ciągów komunikacyjnych (alejek), obiektów małej architektury (wyłącznie: ławki, kosze na śmieci, tablice edukacyjne),

8) zakupie, montażu i instalacji oświetlenia parkowego.

Witryna internetowa: <http://www.wfosgw.poznan.pl>

6. Powiatu Konińskiego

Zasady i tryb udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na terenie Powiatu Konińskiego określone zostały w Uchwale Nr XLI/232/10 Rady Powiatu Konińskiego z dnia 3 sierpnia 2010 r.

Witryna internetowa: <https://powiat.konin.pl>

Działania o charakterze strategicznym i ponadregionalnym mogą liczyć na finansowanie z funduszy europejskich, m.in. z zaplanowanych na lata 2021-2027, *Programu Infrastruktura i Środowisko, Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Wielkopolskiego oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.*

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.